

Eski Osmanlı Topraklarında Mülkiyet Davaları: Selanik 1917-1922

Land Registration in Former Ottoman Lands: Salonica and its Environs 1917-1922

Can Eyüp ÇEKİÇ¹

öz

Bu çalışma Balkan Savaşları sonucunda bölgenin Yunan Devleti hakimiyetine giren Selanik ve çevresinde yaşanan mülkiyet sorunlarını inceliyor. Makale genel olarak 1917'de Venizelos Hükümeti'nin hem topraksız köylülere toprak verip hem de Osmanlı'dan kalan toprakların millileştirilmesi amacıyla uygulamaya koyduğu toprak reformunun sonuçlarını irdeliyor. Yunan Hükümeti bu kararla Osmanlı vatandaşlarının mülklerinin müsadere edildiğini açıklarken, geri kalan arazilerin ise beşte birinin kamulaştırıldığını ilan ederken, karşısına Osmanlı döneminde mülk sahibi olmuş İngiliz vatandaşlarının şikayetleri çıkıyor. Söz konusu İngiliz vatandaşları, Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki en önemli güç olan İngiltere'nin İstanbul'dan Malta'ya uzanan egemenliğine güveniyor ve davalarını savunması için İngiliz temsilciliklerine başvuruyor. Büyük ölçüde sözü geçen dava kayıtlarına dayanan bu çalışma ilk olarak, savaş sonrasında İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki nüfuzu, İngiliz temsilciliklerinin çalışma biçimi, Osmanlı'dan sonra uzun bir süredir bölgede hâkim toprak rejimi olan çiftliklerin statüsü, bölgedeki Levanten yatırımları ve Selanik'teki arsa rantı gibi birbirinden farklı görünen konuların Osmanlı'dan ulus-devlete geçiş açısından belirli bir örüntünün parçaları olduğunu iddia ediyor. İkinci olarak ise savaş sonrasında İngiltere'nin bölgede en az askeri varlığı kadar ekonomik çıkarlarını da nasıl koruduğuna dikkati çekiyor.

Anahtar kelimeler: Selanik, Levanten, Osmanlı, Yunanistan, Çiftlik

ABSTRACT

Due to the pressure of migration and to solve the question of landless farmers, the Venizelos administration passed a Land Reform in 1917. It also offered the government a chance to secure its rights on the former Ottoman lands in Thessaly. According to the new law, one-fifth of the çiftliks shall be national property. The law further provides that the Greek Government is authorized to expropriate çiftliks at their pre-WWI value. While the lands of the Ottoman subjects absent from Greece were sequestered, British subjects applied British authorities to support their cases. Depending on British documents, this study first claims diverse issues such as the influence of Britain in Greece following WWI, the operations of the British legations in the region, the post-Ottoman statue of old çiftliks, the Levantine presence in the region, and land values in

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Can Eyüp Çekiç (Dr. Öğr. Üyesi),
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Nevşehir, Türkiye
E-posta: caneyupcekic@nevsehir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6253-9464

Başvuru/Submitted: 16.09.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
27.03.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
27.03.2022

Kabul/Accepted: 29.03.2022

Atıf/Citation: Çekic, Can Eyüp. "Eski Osmanlı Topraklarında Mülkiyet Davaları: Selanik 1917-1922" *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 32, 1 (2022): 33-60.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.996378>

postwar Salonica constituting a single pattern that represents the transition from the empire to nation-states. Second, the study aims to expose how Britain, besides its military presence, tried to protect its economic interests in the region.

Keywords: Salonica, Levantine, Ottoman, Greece, Farm

EXTENDED ABSTRACT

Land disputes in the former Ottoman lands engaged public attention in Greece for a long time after the country legalized the expropriation of farms that belonged to Ottoman citizens by the Land Reform of 1917. Thessaly and Macedonia were occupied by Greece in the Balkan Wars of 1912–13. In 1920, more lands were expected to join Greece because of the war against Turkish nationalists in Western Asia Minor and Thrace. Ottoman citizens were helpless. The lands they left behind were at the disposal of the Greek State. Nevertheless, foreign passport holders among these owners of the former Ottoman lands could fight a legal struggle and reclaim their lands. By investigating the petitions submitted by British passport holders to the British authorities following the Greek Land Reform of 1917 regarding the former Ottoman lands, this study aims to explore the transition of the land regime from the empire to nation-states.

Ownership in the former Ottoman lands had always been a matter of question since Greece won independence in 1829. The first Land Reform, which provided former Ottoman lands distributed among the Greek peasants for a low price, was implemented as early as 1871. In 1881, due to the Berlin Conference after the Russo-Ottoman War of 1877–78, Epirus and a part of Thessaly were left to Greece. As Greek borders expanded, the ownership of the former Ottoman lands became even more challenging.

The greater part of Macedonia, Salonica, and its hinterland remained under the Ottoman flag until the Balkan Wars of 1912–13. Farms in Western Thrace and Macedonia benefited from emerging trade relations with Europe. Most of these farms became very profitable businesses. However, the Ottoman sovereignty in the region was under serious threat at the fin de siècle. Fearing the loss of their property after Greece's profitable victory, the Ottoman citizens started selling their farms. New landowners, who seized these lands cheaply, made a fortune by reselling these properties.

The population of Greece had doubled after capturing Macedonia after the Balkan Wars of 1912–13. In 1915, the Greek public was divided among the supporters of Constantine I, who supported the German cause, and Venizelos, who believed the Entente to be victorious. Venizelos won public sympathy by promising to solve the land disputes. In 1917, the Venizelos government installed a new Land Law expropriating the excess part of thousand-acre plots for use by the landless. Another aim of the law was to guarantee the rights of Greece in the region as the heirs of the Ottoman Empire.

According to the law, one-fifth of every farm belonged to the state. The Greek State has every right to expropriate any land by paying the asking price before WWI. This price was to be determined by a commission consisting of Greek officers. The Ottoman citizens suffered

most as the law snatched their property rights. The legal struggle was about to begin for those born on the Ottoman soil who later earned foreign licenses. The British citizens started to build their cases against the expropriation of their farms. The first office they would appeal to were the British missions in the region. Britain won the war, so it had every right to design former Ottoman lands.

This study exposes the legal struggle of Muslim but not Ottoman citizen landowners and the Levantine bourgeoisie who benefited from licenses given by the Ottoman authorities, against the Greek Government. Suffering from the nationalist policies of the Venizelos government, these former landowners applied to the British authorities as a last resort, being aware of the impact of the British government on Greece. As the Ottoman presence in the region came to a head, the properties of these former landowners were to be defended by the British authorities against a nationalist government.

Giriş

22 Nisan 1920 sabahı Fatma Melek Yeğen Hanım, sefir ile görüşmek üzere Cenevre'deki İngiliz Konsolosluğu'na girdi. Konsolosa Fransızca yazılmış, Selanik'teki çiftliğinin Yunan Hükümeti tarafından müsadere edildiğini anlatan bir not vererek, Yunanlıları ikna etmek için İngiliz Hükümeti'nin yardımını istediğini söyledi. Dedeleri, Tanzimat döneminin ünlü sadrazamı Arnavut asıllı Giritle Mustafa Naili Paşa'nın Selanik'te geniş arazileri vardı.¹ Bu toprakların bir parçası olarak Selanik yakınlarındaki Langaza'da bulunan çiftlik kendisine ve ablası Şefika Hanım'a miras kalmıştı. Yunan Hükümeti'nin el koyma nedeni, arazinin Osmanlı vatandaşlarına ait olmasıydı. Ancak Fatma Melek, Osmanlı vatandaşı olmadığını söylüyordu. 1914'ten beri resmi olarak İngiliz himayesinde bulunan Mısır'ın bir vatandaşıydı. Hatta yanında, İngilizlerin dağıttığı tescil belgesini taşıyordu. Ablası Şefika Hanım ise savaşın başlamasıyla Arnavutluk'u himayesi altına alan İtalya'nın vatandaşıydı. İngiliz Hükümeti kendilerine yardım etmeliydi. Kendisinin ve ablasının davasını yürütmesi için, Selanik'te avukatlık yapan Vodinalı (bugünkü Edessa) Hasan Mehmed Ali Bey ile anlaşmıştı. Soruşturma için her şey hazır.²

Eski Osmanlı toprakları üzerinde mülkiyet tartışmaları, özellikle 1917 Toprak Kanunu ile Osmanlı vatandaşlarına ait toprakları müsadere etmeyi yasalaştıran Yunanistan'da uzun bir süre gündemi meşgul etti. Teselya ve Makedonya, 1912-13 Balkan Savaşları'nda Yunanistan tarafından ilhak edilmişti. 1920'de ise Batı Anadolu'da ve Trakya'da Türk milliyetçilerine karşı verilen savaş sayesinde bu topraklara yenilerinin eklenmesi bekleniyordu. Osmanlı vatandaşları için pek umut yoktu. Geride bıraktıkları topraklar artık Yunan Devleti'nin tasarrufuna bırakılmıştı. Ancak, vaktiyle Osmanlı idaresi tarafından ailelerine tımar ya da berat ile verilen ya da satın alma yoluyla tapu sahibi olan, arazilerin yabancı pasaport taşıyan sahipleri hukuk mücadelesi başlatabilir, haklarını arayabilirdi.

Britanya arşivlerinde, eski Osmanlı topraklarında mülkiyet hakları hakkındaki belgelere dayanan bu çalışma, İngiliz, Mısırlı-İngiliz, Maltalı-İngiliz arazi sahiplerinin söz konusu davalarını incelemeyi amaçlıyor. Hukuki süreçleri izleyerek devam eden incelemenin öncelikli amacı, yüzyıllarca Osmanlı Devleti tarafından tayin edilen arazi sahipliği ve kullanımına dair kanunlarda Osmanlı idaresi sonrası meydana gelen değişimi ve bu değişimi izleyen kafa karışıklığını ortaya koymak. İkinci amaç ise toprağın yeni kimliğinin nasıl ve hangi söylemlere dayanarak tayin edildiğini ve imparatorluk ile milliyetçilik arasında toprak sahipliği açısından nasıl farklılıklar bulunduğunu anlamak. Çalışmanın bir diğer amacı ise, toprak sahiplerinin karmaşık ve üst üste geçmiş kimliklerini ve toprakla aralarındaki ilişkiyi hukuk yoluyla nasıl ifade ettiklerini ya da edemediklerini göstermek. Son olarak bu arşiv taramasının hedefi, İngiltere'nin bölgede nasıl ve hangi mekanizmaları kullanarak kendisine siyasi ve ekonomik bir nüfuz alanı inşa ettiğini anlatmak.

Belgeler yoluyla, Birinci Dünya Savaşı'nın mutlak galibi İngiltere'nin, yalnızca Ortadoğu

1 BOA, MVL, 538/26.

2 FO, 286/741, Cenevre Konsolosluğu'ndan Theo Russell'a, 22 Nisan 1920.

ve Türkiye’de değil, Balkanlarda da temsilcileri aracılığıyla oluşturduğu etkileyici ağlar sayesinde nasıl mutlak bir siyasi egemenlik kurduğu adım adım izlenebiliyor. Bu kısıtlı araştırmaya özel olarak, İngiliz yönetiminin, o dönemde iktidarın sürekli el değiştirdiği siyasi iktidarsızlık alanı haline gelen Yunanistan’ın tarım politikalarını dahi ne şekilde inceleme altına aldığı açıkça görülmektedir. Tüm bu diplomatik örgütün işlemlerini kolaylaştıran ise bölgede İngiliz vatandaşlarının varlığı. İkinci Dünya Savaşı sonunda Orta Doğu’da, Doğu Akdeniz’de, Levant’ta, kısacası eski Osmanlı topraklarında karşımıza Osmanlı Devleti’nde imtiyaz sahibi olmak için Osmanlı vatandaşlığından ayrılmayı seçmiş ya da İngiliz Hükümeti tarafından cömertçe dağıtılan tescil belgelerine sahip olan çok sayıda İngiliz vatandaşı çıkmaktadır. Bu vatandaşlık bağı, bölgedeki İngiliz misyonlarının, vatandaştan aldığı şikâyet ve istekler yoluyla eski Osmanlı toprakları üzerinde adeta yeni ve mutantan bir istihbarat ağı ve iktidar kurma gayretine yardımcı olmaktadır. Eski Osmanlı topraklarındaki yeni düzenin, İngiliz makamları tarafından küresel ekonomik düzen ve bölgesel üretimdeki gelişmenin sağlanması amacıyla yakından takip edilmesini sağlayan savaş sonrası örgütlenme ve pratiklerini ortaya koymak, bu çalışmanın bir başka hedefidir.

Müslüman Toprak Sahipleri

Üzerinde kurulduğu toprakların mülkiyeti sorunu, Yunanistan’ın 1829’da Osmanlı’dan bağımsız hale gelmesinden itibaren daima bir tartışma konusu oldu. Osmanlılar tarafından terkedilen toprakların, ufak bir meblağ karşılığı köylüye dağıtılmasını öngören ilk toprak kanunu 1871’de çıkarıldı. 1881’de Berlin Konferansı’nın bir sonucu olarak Teselya’nın bir kısmı ve Yanya’nın da bulunduğu Epir, Yunanistan’a bırakıldı. Topraklar genişlerken toprak hukuku da giderek daha tartışmalı bir alan haline geldi.

Osmanlı İmparatorluğu’nda toprak sistemi geleneksel olarak, bir bölgenin gelirinin maaş olarak vazife karşılığı Osmanlı memuruna bırakılması esasına bağlı olarak tımar uygulamalarına dayanır. Ancak, Osmanlı memurunun aldığı tımar üzerindeki mülkiyet hakkı sınırlıdır. İşlemekte oldukları arazi üzerinde yaşamakta olan köylüler, o arazinin, evin, bağın, bahçenin, ormanın sahibidir ve bunları evladına miras bırakır. Ne var ki, Osmanlı’dan Yunanistan’a kalan topraklar, 1871 kanunu ile artık toprak mülkiyetini tamamen toprak sahibinin tasarrufuna bırakan Roma hukukuna göre tasnif edilmeye başlandı.³ Toprağın tüm tasarrufunu eline geçiren toprak sahibi ve toprağından kovulma tehlikesi ile karşı karşıya kalan köylü arasındaki çatışma böyle filizlendi. Köylülerin toprakla herhangi bir mülkiyet ilişkisi neredeyse kalmamış, araziler onların tasarrufu dışında el değiştirmeye başlamıştı. Yunan İsyânında elde edilen toprakların isyanda canla başla savaşan Yunanlılara verileceğine dair söz ve kurucu kral Otto’nun (h. 1832-1862) bütün köylüye toprak sağlama politikaları boşa çıkmıştı.

3 Kaiti Aroni-Tsichli, “The Agrarian Question: The Agrarian Movement and Issues of Land Ownership in Greece, 1821-1923,” *Martor* 19 (2014), s. 50.

Makedonya'nın büyük kısmı, Selanik ve çevresi 1912-13 Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı yönetiminde kalmaya devam etti. Bölgenin toprak rejimi büyük oranda 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı'da yaşanan ekonomik kriz nedeniyle arazilerin iltizam haline gelmesi sonucunda belirlenmiş, irili ufaklı çiftlikler bu dönemde oluşmaya başlamıştı.⁴ Anadolu'da bu yeni toprak rejimi reyanın borçlanması ve toprağından olması gibi sorunlara yol açarken, Rumeli ve Makedonya'daki çiftlikler Avrupa ile olan ticari ilişkileri nedeniyle hem sahiplerine kazanç sağlıyor hem de üzerinde çalışanların koşullarının giderek iyileşmesini sağlıyordu.⁵ Buradaki çiftliklerin birçoğı oldukça kârlı ticari işletmeler haline gelmişlerdi. Ancak, Osmanlı Devleti'nin bölgede elinde kalan topraklardaki egemenliğı 20. yüzyıl başında ciddi tehdit altındaydı. Bu nedenle, daha Osmanlı'nın elinden çıkmadan önce bölgede, Osmanlı vatandaşlarının olası bir Yunan zaferinde mallarının müsadere edileceğı korkusuyla, söz konusu çiftlikler el değiştirmeye başlamıştı. Yeni toprak sahipleri ucuza ele geçirdikleri arazileri büyük karlarla satmaya başladılar.⁶

1912-13 Balkan Savaşları sonunda gelen Yunan galibiyeti ile bölgeyi tamamen ele geçiren Yunanistan'ın nüfusu ikiye katlanmıştı. 1915'te, sürmekte olan Dünya Savaşı'nda hangi ittifaka dahil olunacağı konusunda anlaşmazlık nedeniyle Yunanistan Alman taraftarı Kral Konstantin (h. 18 Mart 1913-11 Haziran 1917 ~ 19 Aralık 1920-27 Eylül 1922) ile İtilaf Devletleri'nin savaştan galip çıkacağına inanan Eleftherios Venizelos (1864-1936) arasında ikiye bölünmüştü. Venizelos, hükümet merkezini Selanik'e taşıırken halkın sempatisini kazanmak için, toprak sahiplerini de zarara uğratmadan arazi meselesine bir çözüm getireceğine söz verdi.

Toprak sahipliğinin hukuken tekrar düzenlenmesi için Venizelos hükümeti 1917'de, tüm ülkeye hâkim hale geldikten sonra, yeni bir toprak kanunu çıkardı. Yasanın bir amacı, topraksız köylülere, kamu arazilerini ve büyük toprak sahiplerinin arazilerinin 1000 dönümü aşan kısmını paylaşarak toprak sahibi yapmaktır. Diğer bir amaç ise, bu araziler üzerinde Yunanistan Devleti'nin, Osmanlı'nın mirasçısı olarak haklarını garanti altına almaktır.⁷

Kanuna göre, çiftlik arazilerinin beşte biri kamu arazisi sayılacaktı. Çiftliklerin gelirinin beşte biri, giderler dikkate alınmaksızın ve kimseye ayrıcalık tanınmaksızın, devlete ödenecekti. Ayrıca, Yunan Hükümeti dilediğı araziye, savaştan önceki bedeli üzerinden istimlak etme hakkını ele geçiriyordu. İstimlak bedeli ise tamamı Yunan memurlarından oluşan bir komisyon tarafından belirlenecekti. Komisyonlar hakkında yolsuzluk iddiaları daha ilk günden başlamıştı. İngiliz makamları, bölgede kamuoyunun kanunu tereddütle karşıladığına tanık olmuştu. Sokaktaki

4 Tımar sisteminin yerini iltizam sisteminin alması hakkında bkz. Fariba Zarinebaf, "Soldiers into Tax-Farmers and Reaya into Sharecroppers: The Ottoman Morea in the Early Ottoman Period," *Hesperia Supplements* 34 (2005), s. 28-32.

5 Halil İnalcık, "The Ottoman Decline and its Effects on the Reaya," *II ème Congrès International des Études du Sud-Est Européen, Athènes, 7-13 Mai 1970* (Athens, 1970), s. 19.

6 Aroni-Tsichli, "The Agrarian Question," s. 51.

7 Angelis Dimakis, "The Agrarian Cooperatives and the Policy of the Greek Governments: From the Enactment of the Law of 1914 Until the Establishment of the Compulsory Cooperatives," *Rural History 2013: International Conference of the European Rural History Organization, 19-22 August 2013, University of Bern*, s. 3.

iddia, müsadere edilecek olan toprakların genelde Venizelos'a karşı olanların mülkü olacağı ve buradan elde edilecek gelirin Venizelos yandaşlarının cebine gireceği şeklindeydi. Özellikle Makedonya, kanuna tepkiliydi.⁸ Kanundan en çok zarar görenler ise Osmanlı vatandaşlarıydı.

Osmanlı vatandaşlarının toprakları müsadere ediliyordu. Osmanlı vatandaşları ile Osmanlı vatandaşı olmayanların ortak mülkiyetine sahip oldukları çiftliklerde ise eğer Osmanlı vatandaşlarına ait pay diğerlerinden fazla ise yine müsadere yöntemi geçerli olacaktı. Söz konusu çiftliklerde Osmanlı vatandaşı olmayanlara ait kısım komisyon tarafından belirlenecek bedel karşılığı istimlak edilebilecekti. Ancak Osmanlı topraklarında doğmuş ve yetişmiş, ancak yabancı pasaport taşıyan kimseler için mücadele yeni başlıyordu. Bunlardan İngiliz vatandaşı olanlar mülkiyetlerini korumak amacıyla kendi davalarını oluşturmaya başladılar. Yardımını talep edecekleri ilk makam, İngiliz misyonlarıydı. İngiltere, Dünya Savaşı'nı kazanmıştı. Bölgede en büyük söz hakkı onundu.

Bu nedenle, Fatma Melek Hanım, konsolosluğa girerken topraklarını korumak için elindeki en büyük kozun Mısır vatandaşlığı dolayısıyla İngiliz koruması altında olmak olduğunun farkındaydı. Hakkını, İngiltere'den daha iyi savunacak bir güç bulamazdı. Osmanlı başkenti, İngiltere, Fransa ve İtalya orduları tarafından resmen işgal altına alınmalı sadece bir ay olmuştu. Sadrazam torunu olmanın bir anlamı kalmamıştı. Arnavut asıllı idi. Ancak orası da itilaf devletleri arasında en geçimsizi olan İtalya tarafından işgal altındaydı. Eşinin Mısırlı olması sonunda işe yararmıştı. Çünkü Mısır, resmi olarak İngiltere'nin himayesindeydi.⁹

Fatma Melek Hanım'ın ziyaret ettiği Cenevre'de bulunan İngiliz Konsolosluğu'nda 1920 Nisan başından beri, yeni atanan elçi Hugh Stanford London beklenmekteydi.¹⁰ Fatma Melek Hanım'ın Fransızca yazılmış olan mektubu teslim alındı ve durumu özetleyen bir bilgi eklenerek Bern Büyükelçiliği'ne gönderildi. Bern'de bulunan büyükelçi Theo Russell iletilen mektubu derhal Atina'ya gönderdi. Artık konuyla, 1917'de Selanik'te kurulan geçici Venizelos Hükümeti'ne elçi olarak gönderilen ve aynı yıl Almanya taraftarı Kral Konstantin ülkeyi terk edince, Atina'ya elçi olarak tayin edilen Üçüncü Earl Granville ilgilenecekti.¹¹

Granville, mektubu okuduğunda söz konusu çiftliğin adını başka bir yazışmadan hatırladı. Balafıza ismine buna benzer bir dilekçede karşılaşmıştı. Dosyalara bakarken 19 Kasım'da, Selanik Konsolosluğu'na yazdığı mektubu buldu. İstanbul'dan gelen bir talep üzerine, bir çiftliğin mülkiyetini yerel Yunan makamlarından soruşturmalarını istiyordu. Söz konusu mülk,

8 Basil C. Gounaris, "Doing Business in Macedonia: Greek Problems in British Perspective (1912-1921)," *European Review of History: Revue Européenne d'Histoire* 5, Sayı: 2 (1998), s. 177.

9 Bu noktada, 1830'da Fransız kuvvetlerine teslim olan ve ailesi ile İskenderiye'ye sürgüne gönderilen Cezayir'deki son Osmanlı valisi Hüseyin Dey'in kızı Amina Hanım'ın seneler sonra ailesinin mülküne sahip olmak için gerekli Fransız vatandaşlığı talebiyle mahkemeye başvurma serüveni, yönetimi el değiştiren ülkelerde yaşanan mülkiyet sorunlarına dair dikkat çekici bir başka örnektir. Bkz. Nouredine Amara, "Les Nationalités de Amina Hanım. Une Pétition d'Hérédité à la France (1896-1830)," *Revue des Mondes Musulmans et de la Méditerranée* 137 (2015), s. 49-72.

10 *The London Gazette*, 7 Mayıs 1920, Sayı 31891, s. 5242.

11 *The London Gazette*, 9 Ocak 1917, Sayı 29896, s. 376; *The Edinburgh Gazette*, 14 Eylül 1917, Sayı 13141, s. 1941.

Fatma Melek Hanım'ın bahsettiği çiftlikti. Granville, Cenevre'de ortaya çıkan Fatma Melek Hanım'ın mektubunu, işgal altında bulunan İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiserliği'ne gönderdi. Çünkü aslında her şey aylar önce Hüsnü Yeğen Bey'in, eşi Fatma Melek Hanım'ın Selanik'teki mülkünün akıbetini sormak için İstanbul'daki Britanya Yüksek Komiserliği'ne bir mektup yazmasıyla başlamıştı.¹²

Yüksek Komiserlik, Mondros Antlaşması sonrası kurulduğu İstanbul'da sadece Kara Deniz'deki donanmanın durumu, bölgedeki İngiliz istihbarat ağının yönetilmesi, Bolşeviklere karşı savaşan Beyaz Ordu'nun komutanı General Denikin'e yapılacak yardımlar, antlaşma şartlarının uygulanması, Osmanlı başkentinin ve boğazların güvenliği, sağlık ve karantina uygulamalarının düzenlenmesi dışında daha birçok farklı sorumluluğun altındaydı. Ne var ki, tüm bu iş yüküne ek olarak, Britanya'nın bölgedeki çıkarlarının gerektirdiği üzere, kurulu hukuk düzenine paralel bir kurum ve sıklıkla yetkilerini aşan bir diplomatik temsilci olarak, Türk yönetimine paralel bir idare sistemi oluşturmaktaydı.¹³

İtilaf Devletleri orduları, Mondros Mütarekesi'nin ardından 12 Kasım 1918'de Osmanlı başkentine yerleşmeye başladılar ve 16 Mart 1920'de şehrin idaresine resmen el koyduklarını açıkladılar. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girerken imtiyaz anlaşmalarını tek taraflı olarak yürürlükten kaldırdığını açıklamıştı. Yani Britanya vatandaşları artık Türk hukuk ve kovuşturma sisteminin yetkisi dışında değildi. Savaştan sonra ise henüz bir barış antlaşması imzalanmadığından söz konusu kimseler hala Osmanlı hukukuna tabi idi ve Britanya'nın İstanbul'da kuracağı herhangi bir dava hukuk dışı kabul edilebilirdi. Tüm bu yasal boşluğu çözmek üzere, İstanbul'un resmen işgal edildiği ilan edilse dahi, Osmanlı ve İngiltere hala resmi olarak savaş durumundaydı.¹⁴ İngiliz Yüksek Komiseri John de Robeck, sürekli olarak Londra'ya, İstanbul'daki hukuki boşluktan şikâyet ediyordu.¹⁵

Hüsnü Yeğen Bey'in mektubu, konunun yerel makamlara sorulması amacıyla Atina'ya, Granville'e gönderildi. Mektupta, Fatma Melek Hanım ve ablası Şefika Hanım'a ait, Selanik yakınındaki Balaftza'da bulunan çiftliğin güncel durumu soruluyordu. İngiltere makamlarından çiftliğin durumunun araştırılması ve Fatma Melek Hanım'a Yunan Devleti tarafından tanınmayan mülkiyet hakkını eline alabilmesi için yardım edilmesi isteniyordu. Granville, dilekçeyi, yerel Yunan makamlarından sorulmak üzere, 18 Eylül 1919'da Selanik Konsolosluğu'na gönderdi. Konsolosluktan yanıt ancak 5 Ocak 1920 günü gelecekti.

Selanik Valiliği, konuyu araştırmıştı ve 28 Kasım'da gönderdiği yanıt ile şikâyetçinin durumunun incelendiğini ve Fatma Melek Hanım'ın çiftlik üzerinde herhangi bir hakkı bulunmadığını bildiriyordu. Öncelikle, 1917 Toprak Kanunu'na göre Balaftza'da bulunan

12 FO, 286/741, Granville'den Selanik Konsolosluğu'na, 10 Mayıs 1920.

13 Daniel-Joseph MacArthur-Seal, "Resurrecting Legal Extraterritoriality in Occupied Istanbul, 1918-1923," *Middle Eastern Studies* 54, Sayı: 5 (2018), s. 776.

14 İngiltere'nin işgal döneminde, İstanbul'da içine düştüğü hukuki yetki sorunu için ayrıca bkz. Nur Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul, 1918-1923* (İstanbul: İletişim, 1993), s. 106-107.

15 Ali Karakaya, *İşgal Altında İstanbul* (İstanbul: İnkılap, 2016), s. 182.

söz konusu çiftliğin sahiplerinin Yunan, Osmanlı ya da herhangi bir başka milliyetten olsun, kimliğine bakılmaksızın, araziyi işleyen çiftçi arasında pay edilmek üzere istimlak edilebileceği yazılmıştı. Yani Fatma Melek Hanım'ın Osmanlı vatandaşı olmadığını, Mısırlı olduğunu ve dolayısıyla İngiliz korunmasından yararlanması gerektiğini kanıtlaması bir şey değiştirmeyecekti. Bölgede, yüzyıllardır feodal bir derebeyi ya da sipahinin topraklarını işlemek karşılığı, hasattan pay alan çiftçi, artık toprak sahibi haline gelmişti. Söz konusu arazi 26 dönüm üzerinde çiftçilik yapan 210 ailenin oluşturduğu bir zirai kooperatif tarafından işletilmekteydi. 20 Kasım 1918'de alınan karar doğrultusunda istimlak edilmişti. Kooperatif, Balafıza Çiftliği için yıllık 30000 Frank ödeyecek. Kira sözleşmesinin istimlak bedelinin karşılanmasına yetecek süre kadardı. Söz konusu topraklar, belirtilen zirai kooperatifi oluşturan çiftçilere verildikten sonra istimlak bedelleri derhal mülkün eski sahiplerine ödenecekti. Birinci Dünya Savaşı'nda Yunanistan'da kurulmaya başlanan kooperatifler, hem arz ile talep arasındaki aracıları devreden çıkardığı hem de tefeci sistemi yerine denetlenebilir kredi kurumlarını beraberinde getirmesi nedeniyle devlet politikasının bir parçası haline gelmişti. Yunanistan'a yeni katılan topraklarda da çiftçiler kooperatif kurarak birlik oluşturmaya teşvik ediliyordu.¹⁶

İkinci olarak, Yunan yetkililer, tapu kayıtlarını araştırırken, Fatma Melek Hanım'a rastlayamamışlardı. Çiftliğin 8/15'i Kemal Bey'e, geri kalan kısmı ise Şefika ve Züleyha Hanımlara aitti. Bu kişiler, Osmanlı vatandaşıydı ve eğer bir arazinin çoğunluk hakkı Osmanlı vatandaşlarına aitse, mülkün müsadere yolu açılıyordu. Fatma Melek, davasını kanıtlaya dahi mülkünü tekrar alamazdı. Ancak, ortaklığına dair herhangi bir kanıt bulursa, kendi payı oranında istimlak bedeli alabilirdi. O da Osmanlı vatandaşı olmadığı içindi.¹⁷

Validen bu yanıtı alan Selanik Konsolosluğu, 5 Ocak 1920'de Atina'ya meselenin İngiltere'nin meselesi yapılmamasını ve Yunan vali ile bir tartışmaya girilmemesini tavsiye etti. Mesele Büyükelçi Granville'e yanlış aktarılmış olabilirdi. Daha ileri gitmeden önce, bu hanımın gerçekten bu çiftlik üzerinde hakkı olup olmadığına ortaya çıkarılması gerekiyordu. Hanımefendinin, Selanik'te davasını takip edecek, Vilayet Arşivi'ne girip ilgili Osmanlıca belgelerin transkriptini alacak uygun bir vekile ihtiyacı vardı. Konsolosluk, şimdiki dek Britanya vatandaşlarının, mülklerinin 1/5'inin istimlak edilmesini öngören toprak reformu konusunda Yunan Hükümeti'nin haklarını sorgulamadıklarını iletliyordu. Ancak, Fatma Melek Hanım'ın davası, kanunun bu maddesi ile ilgili değildi. Söz konusu çiftlik ile ilgili uygulama, Yunanistan dışında bulunan Osmanlı vatandaşlarının tüm taşınmazlarının müsadere edilmesini öngören bir başka maddeye dayanıyordu. Yani burada mesele istimlak değil müsadere idi. Fatma Melek Hanım, Balafıza'daki çiftliğin tek sahibi değildi. Ortakları, Osmanlı vatandaşı idi. Kanuna göre Osmanlı vatandaşları ve Osmanlı vatandaşı olmayanların ortak mülkiyetine sahip oldukları çiftlikler, çoğunluk payın Osmanlı vatandaşlarına ait olması durumunda müsadere edilebilirdi. Bununla birlikte Yunanistan, Osmanlı vatandaşı olmayan ortaklara arazi bedeli

16 Angelis Dimakis, "The Agrarian Cooperatives," s. 5-6.

17 FO, 286/741, İstanbul Britanya Yüksek Komiserliği'nden Rıza Yeğen Efendi'ye, 27 Şubat 1920.

ödemekle yükümlüydü. Bu durumda, hanımefendi mülkte ortaklığı bulunduğunu ve milliyetini başarıyla ispat edebilirse, İngiliz makamları, Yunan Hükümeti'nden Fatma Melek Hanım'ın hesabına düşen bedelin ödenmesini talep edebilirdi.¹⁸

Büyükelçi Granville, bu yanıtı derhal İstanbul'a iletmışti. Britanya Yüksek Komiserliği'nin, Yeniköy'de ikamet eden Hüsnü Yeğen Efendi'ye cevap vermesi aylar sürmüştü. Belki de Fatma Melek Hanım, bu gelmeyen yanıt üzerine daha fazla sabretmeyip Cenevre Konsolosluğu'na gitmişti. 27 Şubat 1920'de Hüsnü Yeğen Efendi'ye yüksek komiserlikten gelen mektupta Selanik'teki yerel Yunan makamlarının verdiği yanıt iletiliyordu. Yunan makamları ile söz konusu çiftlik hakkında soruşturulmanın ilerlemesi için Britanya Yüksek Komiseri John de Robeck, Fatma Melek Hanım'ın mülkiyet haklarını belgelendirmesini talep ediyordu. Tabi tüm bu ilgi Fatma Melek Hanım'ın kendisine Mısırlı gibi muamele edilmesi isteği dikkate alındığı için gösterilmekteydi. Hanım, Selanik'te kendisine, Tapu Tahrir Dairesi'nin arşivine girebilecek ve ilgili kayıtların kopyalarını tedarik edebilecek bir temsilci tutmalıydı. De Robeck, Hüsnü Yeğen Efendi'ye gönderdiği bu yanıtın bir nüshasını da Selanik Konsolosluğu'na iletmek üzere Granville'e göndermişti.¹⁹ Fatma Melek Hanım'ın gelişmelerden haberdar olmadığını düşünen Granville, 10 Mayıs 1920 tarihli yazışma ile Bern Büyükelçiliği'ne hanımın konu ile ilgili İngiliz makamları tarafından Yunan makamları ile o tarihe kadar yapılan görüşmelerden haberdar edilmesini istedi.²⁰ Davalının iddiasını savunmak için yapması gerekenler kendine bildirilmişti. Üzerine düşeni yaptığında, İngiliz makamları Fatma Melek Hanım'ı savunacaklardı.

Fatma Melek Hanım'ın davası, 1917 Toprak Kanunu hazırlanırken, Yunan hükümetinin öngöremediği birçok sorunlu alandan birini temsil ediyor. Bölgede ikamet etmeyen, Yunan vatandaşlığına geçmemiş, dahası Osmanlı vatandaşı da olmayan Müslüman çiftlik sahiplerinin statüsü, toprak edindirilmeye çalışan köylünün ve kooperatiflerin lehine daraltılıyor. Osmanlı'nın kendine özgü vatandaşlık sistemi ve yabancı ülkelerin sıklıkla aslen Osmanlı vatandaşlarına koruma ya da patent belgeleri vermekteki eli açıklığı, bu sorunu tetikleyen etkenlerden en önemlileriydi. Dahası, Yunan Hükümeti'nin, özellikle Doğu Makedonya ve Teselya'da Osmanlı idaresinden sonra da yaşamaya devam eden Müslüman toplumun statüsüne dair siyasetini belirlemesi için Fatma Melek Hanım'ın da çözümü Cenevre'deki İngiliz Konsolosluğu'na gidip hakkını aramakta gördüğü 1920 Bahar'ının beklenmesi gerekecekti.

Henüz 1915'te Venizelos'un istifasıyla Kral Konstantin tarafından hükümeti kurma görevi verilince Makedonya Müslümanlarının onayını almak isteyen Dimitrios Gounaris, onlara birçok imtiyaz vaat etmişti. Bu nedenle, bölgedeki Müslüman varlığı bir süredir Yunanistan'da yaşanan siyasi mücadelenin bir parçası haline gelmişti. 1920'ye gelindiğinde, Avrupa gözündeki meşruiyetini liberal açılımlar ile güçlendiren Venizelos, bölgedeki Müslümanlar lehine bir kanunun

18 FO, 286/741, W. A. Smart'dan Granville'e, 5 Ocak 1920.

19 FO, 286/741, de Robeck'ten Granville'e, 27 Şubat 1920.

20 FO, 286/741, Granville'den İstanbul Britanya Yüksek Komiserliği'ne, 10 Mayıs 1920.

hazırlanmasını destekliyordu.²¹ Bu kanunu hazırlayan komisyonun bir üyesi de, Mayıs 1919'da işgal edilen İzmir'e Yunan Yüksek Komiseri olarak atanan, Yunanlılar tarafından Türklere sempati duyduğu gerekçesiyle merkezi hükümete şikâyet edilen Aristeidis Stergiadis idi.²²

Yeni imtiyaz kanununa göre, Müslüman vatandaşların mülkleri, Yunan vatandaşlığına geçmeleri halinde kendilerine iade edilecekti. El konulan, camiler, medreseler, maarif vakıfları, kent merkezinde bulunan mülkler geri verilecekti. Balkan Savaşı'nda Bulgar işgali nedeniyle toprağından koparılan Müslüman köylü geri dönecek, toprakları kendilerine iade edilecekti. Atina Büyükelçiliğı, Lord Curzon'a büyük bir memnuniyetle, Yunanistan'da egemen olan Venizelos, Stergiadis gibi liberaller sayesinde, Müslümanların hakları olan adalete kavuşacağını müjdelemişti.²³ Yunan vatandaşlığına geçme şansı bulunmayan Müslüman mülk sahiplerinin talepleri ise, en azından İngiliz makamları açısından, bundan böyle yalnızca bu kimselerin İngiliz vatandaşları ile kurdukları oldukça dolaylı çıkar ilişkileri bağlamında gündeme gelebilecekti.

Bu İngiliz vatandaşlarından biri de Midilli'de yaşayan Henriette Falanga idi. İstanbul'daki babasından her ay aldığı 250 Drahma'yı alması için ilginç bir çözüm bulunmuştu. Savaş nedeniyle Osmanlı bankalarından, Balkan Savaşları'nda Yunanistan hakimiyetine giren Midilli'ye para gönderilmesi imkansızdı. Bu nedenle, Henriette'in babası parayı İstanbul'da Baha Bey adlı bir Türk'e veriyor, Baha Bey'in Midilli'deki kardeşi Mustafa Bey ise Baha Bey'in Midilli'deki Mistigna köyündeki zeytinliğinin geliri üzerinden Henriette'e ödemeyi gerçekleştiriyordu. Ancak, yeni çıkan toprak reformu, Baha Bey, Osmanlı vatandaşı olduğundan, bu arazinin müsadere edilmesini öngörüyordu. Baha Bey, Henriette'e bu zeytinlik kendisini bırakılmadığı taktirde aylık ödemelerin artık kendisi tarafından gerçekleştirilmesinin mümkün olamayacağını iletmişti. Midilli'de bulunan İngiliz Konsolosu, Atina'daki Büyükelçi Granville'e, bu ilişkiyi şaşkınlıkla aktarırken, İstanbul ile Midilli arsında para transferi için başka yol olup olmadığını soruyordu.²⁴ Savaş sırasında sıkça tanık olduğu bu türden ilişkilere alışkın olan Granville, İstanbul'daki İngiliz vatandaşlarının ve hatta Anadolu'daki İngiliz savaş esirlerinin mektup ve paralarının iletilmesine aracılık eden Hollanda makamlarına başvurabileceğini söyledi. Hollanda elçileri bunu kabul ederlerdi, ancak Türklerin bu transfere izin verip vermeyeceğı belirsizdi.²⁵ Osmanlı vatandaşı olan Baha Bey'in zeytinliğini geri almasında İngiltere'nin yardım etmesi mümkün değildi.

Levanten Toprak Sahipleri

Yunanistan topraklarına yeni dahil olan çiftliklerin ne Müslüman ne de Yunan vatandaşı olan sahipleri de vardı. Müslümanların yaşadığı mülkiyet sorunları İngiliz ve İngiliz-Levanten toprak

21 Balkan Savaşları sonrası, bölgedeki Müslüman azınlık ve bölgenin yeni sahibi olan devletler arasındaki ilişki için bkz. Ioannis Glavinas, "The Perception of the Muslim Minority in Greece in Greek and Bulgarian policy and Strategy, 1912-1923," *Études Balkaniques* 4 (2005), s. 157-172.

22 Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922* (London: Allen Lane, 1973), s. 97.

23 FO, 286/741, Atin Büyükelçiliğı Sekreteri R. S. Hudson'dan Curzon'a, 26 Şubat 1920.

24 FO, 286/670, Edwin Cecil Hole'dan Granville'e, 20 Kasım 1917.

25 FO, 286/670, Granville'den Edwin Cecil Hole'a, 8 Aralık 1917.

sahiplerinin de gözünü korkutmuştu. 1917 Toprak Reformu'na karşı hak kaybına uğradıkları gerekçesiyle, Yunan Hükümeti ile pazarlık etmesi için vatandaşı buldukları İngiltere'den yardım isteyeceklerdi. Uzun mücadeleler sonunda Osmanlı Devleti'nden aldıkları imtiyazların olduğu gibi korunması gerekiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu, Venedikli, Fransız ve Leh tüccarlara tanıdığı imtiyazları 1580'de İngilizlere de bahsettikten sonra, Doğu Akdeniz'de İngiliz ticaretini korumak ve tüccarların kendi aralarındaki rekabeti düzenlemek amacıyla Levant Company kuruldu.²⁶ Kısa sürede İstanbul, İzmir ve Halep'te örgütlenen şirket, İzmir'deki İngiliz tüccarlarının rekabeti kötü etkileyeceği endişesi gerekçesiyle, Selanik'teki şubelerini açmak için 1715'e kadar bekleyecekti. Akdeniz limanlarının güvenliği, Napolyon Savaşları (1803-1815) sırasında zaafa uğrarken, bölgedeki Levant Company şubelerinde yoğunluk artıyor, fiyatı hızla artan malları tedarik edebilen şirket üyelerinin karı görülmedik biçimde artıyordu.²⁷

Şirketin Selanik şubesinin önde gelen üyelerinden Bartholomew Edward Abbott, Osmanlı pazarına çeşitli dokuma, seramik, gümüş takımlar, porselen, kıyafet ve lüks ürünler sağlıyordu. Abbott akrabalık ilişkileri, yerel Yahudi ve Osmanlı Rum tüccarlar ile kurduğu ilişkiler, Avrupalı tacirler ve Selanik'te bulunan Avrupalı diplomatik temsilciler, masonlar, Levant Company çalışanları ve bağımsız İngiliz tüccarlar ile kurduğu ilişkiler sayesinde kısa sürede, bölgenin en güçlü aile şirketini kurmayı başardı. En büyük oğlu George Frederic Abbott ise, babasının ölümünden sonra İngiltere'ye Türk tütününü ve sağlık için üretilen sülükleri ihraç etmeye başlamıştı. Abbott ailesinin altın çağı ise George Abbott'un büyük oğlu John Abbott'un Olympos Dağı eteklerindeki ormanlık arazinin kullanımı için berat elde etmesiyle yaşanmıştı. Bu ormanlardan toplanan kereste, İngiliz limanlarına ulaştıkça, Abbott ailesi giderek daha zengin oluyordu. John, Selanik kentine yukarıdan bakan Hortiatis Tepesi eteklerinde bölgedeki en büyük villayı neo-klasik tarzda yaptırmış, kenti 1859 Temmuz'undaki ziyareti sırasında Sultan Abdülmecid'i bu villaya davet etmişti. Teklifi geri çeviren Sultan, yine de bu mülkü vergiden muaf tutma lütfunda bulunmuştu.

Abbott ailesinin zenginleşmesinin en büyük nedeni rüşvet verdiği Osmanlı memurları aracılığıyla devletin tekel ilan ettiği alanlarda, sülük üretimi gibi, yaptığı girişimlerdi. İkinci olarak, sıcak para ihtiyacı bulunan bölgede yatırım yapmak isteyen Avrupalılara ve Levantenlere borç para verip, tefecilik yapmasıydı. Osmanlı Bankası'nın 1863'te kurulmasından önce bölgedeki en karlı iş, tefecilikti. John Abbott, bölgede yatırım yapmak isteyen herkesi tanıyıp ve tüm yatırımları kontrol ederdi. Yalnızca elinde tuttuğu sülük üretimi tekeli nedeniyle değil, bölgedeki en acımasız tefeci olduğu için de kendisine "sülüklerin kralı" denilirdi. Ancak

26 Osmanlı İmparatorluğu'nun sağladığı imtiyazların kısa bir tarihi için bkz, Alexander H. de Groot, "The Historical Development of the Capitulatory Regime in the Ottoman Middle East from the Fifteenth to the Nineteenth Centuries," *Oriente Moderno, Nuova Serie* 22 (83), Sayı: 3, "The Ottoman Capitulations: Text and Context" (2003), s. 575-604.

27 Despina Vlami, "Entrepreneurship and Relational Capital in a Levantine Context: Bartholomew Edward Abbott, the 'Father of the Levant Company,'" Thessaloniki (Eighteenth-Nineteenth Centuries)," *The Historical Review / La Revue Historique* VI (2009), s. 140-141.

aile o kadar büyüktü ki miras davaları, mal varlığının sürekli bölünmesine yol açmıştı. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelindiğinde araziler ve Abbottlar'ın ünlü villası artık çoğunlukla Doğu Akdeniz'i hızla ele geçiren büyük sermayenin ve bankaların eline geçmişti bile.²⁸ Kalan arazinin kaderi, Venizelos Hükümeti'nin hazırladığı Toprak Yasası'nın elindeydi. Babadan kala kala yine Selanik kuzeyindeki Langaza yakınlarındaki Kavalar, Stanova, ve Osian adlı çiftlikler kalmıştı. Bu çiftlikleri yeni yasaya karşı savunmak John Abbott'un torunlarına kalmıştı. Ne var ki bu mirasçılar, birer İngiliz vatandaşı olarak nereye müracaat etmeleri gerektiğini biliyorlardı.

1917 Selanik yangınında büyük zarar gören, tramvay hattı üzerindeki Amiral Coundouriotis Caddesi'nde yaşayan Robert Abbott, 23 Aralık 1919'da Selanik'te bulunan İngiliz Konsolosu W. A. Smart'a gönderdiği mektupta bir senedir ortada mülklerin Osmanlı sultanlarının iyi niyetiyle dağıtıldığı ve aslında şu anki sahiplerine ait olmadığı savıyla Yunan Hükümeti'nin arazilerinin beşte birine el koyacağı yönünde dedikodular döndüğünü anlatıyordu. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndaki yardımı nedeniyle minnet göstermek amacıyla Britanya vatandaşlarına Osmanlı topraklarında mülk edinme hakkı tanığını söylüyor, söz konusu mülklere sahip oldukları günden itibaren Türkler tarafından herhangi bir tacize maruz kalmadıklarını belirtiyordu. Dahası, bölgenin Yunanistan'a ait olduğunu ilan eden Atina Antlaşması'na göre, Yunan Devleti'nin bölgedeki mülklerin bütünlüğünü garanti altına aldığını, buna rağmen iki hafta önce yerel makamların kendisinden mülkünün beşte birinin muhasebesini istediğini ifade ediyordu. Robert Abbott, Smart'dan meseleyi Atina'daki büyükelçiye iletmesini ve kendisine yerel makamlara nasıl yanıt vereceği konusunda bilgi verilmesini arz ediyordu.²⁹

Ertesi gün Atina'ya gönderdiği mektupta Smart, Yunan makamlarının Türk hakimiyeti sırasında tüm toprakların sultana ait olduğu ve özel mülkiyetin bulunmadığı iddiasına karşı çıkıyordu. Smart'a göre Osmanlı egemenliği altında özel mülkiyet kabul görmüştü.³⁰ Atina Antlaşması'na göre Yunanistan, ele geçirdiği Osmanlı topraklarındaki mülkiyet haklarına saygı göstermeyi taahhüt etmişti. Smart bu gerekçelere dayanarak, Büyükelçi Granville'den en azından Makedonya'da bulunan Britanya vatandaşlarının uzun süre önce kazanılmış mülkiyet haklarına saygı göstermeleri hususunda Yunan makamlarını uyarmasını rica ediyordu. Öte yandan, bölgede bulunan mülk sahiplerince kurulan birlikler, yeni yasayı protesto etmeyi planlıyorlardı. Tımarın orijinal sahibi kim olursa olsun, birçok kişi mülklerini para karşılığı almıştı. Kendi paralarıyla aldıkları mülklere el konulması akıldışıydı.³¹

Bu yazışmadan bir süre sonra, Selanik'te Kraliçe Olga Caddesi 88 numarada yaşayan Olympia A. Abbott da, 1 Mart 1920'de, aynı anda Fatma Melek Hanım'ın davasını da soruşturan kentteki İngiliz Konsolosu W. A. Smart'a gönderdiği mektupla hakkını İngiliz makamları

28 Mark Mazower, *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews 1430-1950* (New York: Random House, 2004), s. 148-149.

29 FO 286/713, Robert Abbott'dan W. A. Smart'a, 23 Aralık 1919.

30 Langaza Kazası sınırları içerisinde birçok çiftliğin Robert'in babası Alfred Abbott'a ait olduğuna dair Osmanlı Arşivleri'nde bulunan belgelerden bazıları için bkz. TFR.1.SL. 160/15986, 10 Ekim 1907; TFR.1.ŞKT. 136/13525, 19 Aralık 1907; DH.MKT. 2745/67, 20 Şubat 1909; MV. 163/23, 28 Mart 1912.

31 FO 286/713, W. A. Smart'dan Granville'e, 24 Aralık 1919.

aracılığıyla aramayı seçmişti. Olympia, Fatma Melek'ten farklı olarak bölgeyi iyi biliyor, sahip olduğu çiftlikleri gün aşırı dolaşüyor ve bu topraklarda halen tarım yapıyordu. Bu nedenle, 1917 Toprak Reformu'nun ayrıntılarına oldukça hakimdi. Toprak reformu onun günlük yaşamını doğrudan ilgilendirmekteydi. Mektubuna, yasanın kendi çıkarlarına aykırı maddelerini açıklamakla başladı. Buna göre, arazisinin beşte biri mülk sahibine hiçbir bedel ödenmeden kamulaştırılmak isteniyordu. İkincisi, çiftliklerin yasanın yürürlüğe konulduğu 1917 yılından itibaren cirosunun beşte biri, giderler bu toplamdan düşülmeksizin ve bu sürede ödenen ağır vergilere rağmen, toprak sahiplerine zor koşullarda topraklarını işlemesi için hiç yardım etmemiş olan Yunan Hükümeti'ne ödenecekti.

Mektubun sonraki bölümünde Olympia, çiftliğin bulunduğu Makedonya'nın bu bölgesinin Yunanistan tarafından 1912'de işgal edildiği ve dolayısıyla o zamandan önce bölgede hangi devletin hakimiyeti var ise o devletin kanunlarına göre idare edilmesini savunmaktadır. Burada nihayet, Olympia davasının içerisine Osmanlı ve Yunan toprak kanunları tartışmaları dahil olmaktadır. İlk olarak, Olympia'ya göre, Osmanlı kanunları, tüm çiftliklerin mülkiyetini ve tasarrufunu sahiplerine bırakmaktaydı. Buna göre sahibi, çiftliğin idaresinde serbest olup, onu satabilir ya da kiralayabilirdi. Osmanlı Hükümeti, ancak toprak sahibi, bir mirasçısı olmaksızın öldüğünde çiftliğini hazineye devrederdi. Dahası, 1917 Toprak Reformu'nun, Yunan Anayasası'nın mülkiyetin dokunulmazlığını öngören 17. Maddesine de karşıydı.

Reformun, Yunan Hükümeti'ne verdiği bir başka yetki ise sadece Yunan üyelerinden oluşacak bir komisyonun belirlediği savaş öncesi bedelleri ödeyerek arazilere el koyma hakkıydı. Sadece acil kamusal gereklilikler durumunda ve düzenli mahkemeler tarafından nakit olarak ve vadeye yaymaksızın peşin ödenecek bir bedel karşılığında özel mülklerin kamulaştırılmasına cevaz veren anayasanın 17. Maddesine aykırı olan bir başka yenilik de buydu. Olympia, Osmanlı idaresinden alınan Makedonya'da Osmanlı vatandaşlarından müsadere edilen binlerce dönüm ekilebilir boş arazi varken, acil gereklilik olduğunu ileri sürerek, burada ikamet eden toprak sahiplerinin özel mülklerinin kamulaştırılmasının oldukça saçma olduğunu yazdı. Bu durum, bölgedeki özel mülkiyete saygı gösterileceğini öne süren, Makedonya'yı Yunanistan'a bırakan 1913 Atina Antlaşması'na da aykırıydı. Daha eskiye gidilecek olursa, Osmanlı Devleti'nin, Kırım Savaşı sonrasında, İngiltere'nin Rusya'ya karşı verdiği destek karşılığında, İngiliz vatandaşlarının, Osmanlı topraklarında çiftlik sahibi olabileceklerini öngören antlaşmanın da ihlali anlamına geliyordu. Olympia Abbott, mektubu, Makedonya'daki tüm çiftlik sahipleri adına imzalarken oldukça güçlü bir davası olduğundan emindi.³²

Selanik'teki İngiliz Konsolosu W. A. Smart'dan, Olympia Abbott'un mektubunu alan Büyükelçi Granville konuyla bizzat ilgilenecekti, zira Olympia'nın dedesi John Abbott'un ünlü sarayı harabeye dönmüş olsa dahi, Selanik'teki İngiliz Konsolosluğu'nun penceresinden, Sultan Abdülmecid'in yıkanması umuduyla yaptırılan hamam hala açık seçik görülüyordu. Derhal, Paris Barış Görüşmelerinde kurulan "Savaşın Başlamasında Sorumluluğu Bulunanlara

32 FO, 286/741, Olympia A. Abbott'dan W. A. Smart'a, 1 Mart 1920.

Verilecek Cezaların Uygulanması” adlı komisyonda insanlığa karşı suç işledikleri gerekçesiyle Osmanlı askeri ve idari yöneticilerinin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yargılanması için rapor hazırlayan, Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikolaos Politis’e bir mektup yazdı.³³ Mektubun bir nüshasını İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na, bir nüshasını da Fatma Melek Hanım’ın Cenevre Konsolosluğu ziyaretini henüz iki ay önce kendisine bildiren Bern Büyükelçisi Russell’a gönderecekti.

Granville, mektubun amacının toprak kanununun Makedonya ve Yunanistan’a yeni katılan başka bölgelerde toprak sahibi olan Britanya vatandaşlarının durumuna dikkat çekmek olduğunu bildiriyordu. Mecliste kabul edilen bu reform, Türk hakimiyeti sırasında belirli arazilere sahip olan vatandaşların, bu mülklerine sahip olmaya devam etmek istedikleri takdirde arazinin beşte birini devlete bırakmaları gerektiğini öne sürüyordu. Birçok vatandaşı, bu yasadan muaf olmak arzusuyla Granville’e başvurmuştu. Granville, meseleyi İngiliz Hükümeti’ne aks ettirmiş ve gelen yanıt üzerine bu durumdaki vatandaşlarına yeni toprak kanununa, itiraz hakları sabit olmak üzere, uymalarını öğütlemişti. Bu durumdaki Britanya vatandaşlarından bir olan Bayan Abbott, kendisi ve kendi durumunda olan toprak sahipleri adına, geniş arazilerin kamulaştırılıp bölünmemesini ve köylülere dağıtılmamasını, bunun yerine yirmi yıl boyunca yine kendilerine bırakılmasını talep ediyordu. Bayan Abbott, arazinin mülkiyetine ortak olduğu kız kardeşi ile birlikte, arazinin geliştirilmesi ve dolayısıyla verimin ve üretimin artması için büyük miktarda yatırım yapacaklarını bildirmişti. Doğal olarak, eğer arazi kısa bir süre içerisinde zaten bölünecekse, bu yatırımı yapmayacaklardı. Granville, Politis’e işte bu noktayı işaret ediyordu. Yasaya göre, zaten oldukça fazla sayıda topraksız köylünün bulunduğu bölgede, geniş arazilerin bölünmesi için Yunan Hükümeti’nin elinden bir şey gelmediğinin farkındaydı. Ancak, Bayan Abbott’un önerisini de yabana atmamak gerekirdi. Yoğun tarım üretimi yapılan bir toprak ve sonucunda artan üretim, devletin de yararınaydı. Dolayısıyla, yasaya bu tür çitliklerin en azından yirmi sene söz konusu reformun kapsamı dışında olduğunu ifade eden küçük bir ekleme yapılabilirdi.³⁴ Mektubun bir nüshasını alan Dışişleri Bakanlığı, Granville’e hemen desteklerinin arkasında olduğunu belirten bir not yazdı. Granville’in mektubunu, eski Osmanlı topraklarının diğer yeni sahipleri, Romanya, Bulgaristan ve Sırbistan’daki İngiliz elçiliklerine de dağıtmışlardı. İngiltere, savaş sonrasında eski Osmanlı topraklarında bulunan büyük çiftliklerin bölünmesini savunuyordu. Ne var ki, İngiliz makamları, Balkan ülkelerindeki Bayan Abbott gibi Britanya vatandaşı olan çiftlik sahiplerinin durumunu hesaba katmamıştı.³⁵ Nikolaos Politis’in Fransızca kaleme aldığı yanıtı, sorun yaşanan tek ülkenin, toprak reformu yapan Yunanistan olmadığını ortaya koymaktaydı.

Politis, öncelikle, çiftliklerin beşte birini devlete bırakan yasanın ilgili maddesinin hem

33 Politis’in, görüşmelerdeki rolü için bkz. William Schabas, “Nikolaos Politis and the Earliest Negotiation to Establish an International Criminal Court,” *On the International Community: Legal, Political, Diplomatic Issues, Liber Amicorum Stelios Perrakis*, (ed.) Jacque ve diğerleri (Athens: I. Sideris, 2017), s. 167-177.

34 FO, 286/741, Granville’dan Politis’e, 13 Temmuz 1920.

35 FO, 286/741, Eric Phipps’dan İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müşaviri Granville’e, 24 Ağustos 1920.

Yunan vatandaşları hem de yabancılar için geçerli olduğunu ve burada bir değişiklik yapılması durumunda tüm muhatapları kapsaması gerektiğini bildirdi. Öte yandan, bu yasa ilk kez karşılaşılan bir tedbir değildi. Hem Sırbistan hem Romanya Hükümetleri, çiftliklerin üçte birini devlet mülkiyetine bırakan bir yasayı uygulamaya koymuştu. Politis, Bayan Abbott'un çiftliklerin yasada öngörülen kadarının kamulaştırılmadan, en azından birkaç sene için kendilerine bırakılması talebini ise Ziraat Bakanı'na danışmış ve Granville'in ricasını geri çevirmekten esef duyulacak olsa da kuralın sadece İngiliz vatandaşları için esnetilmesinin uygun olmayacağı yanıtını almıştı. Ancak, bakanın kendine söylediğine göre, Makedonya'daki çiftlikler ancak artan kırsal nüfusun ihtiyaç ortaya çıkarması durumunda yasa uygulanacaktı. İhtiyaç duyulan arazinin miktarı ise çok yakında belli olacak ve özel çiftliklerde üretim kesintiye uğramayacaktı.³⁶ Olympia Abbott, Büyükelçi Granville sayesinde bir süre daha rahat nefes alabilirdi. Makedonya'daki eski Osmanlı topraklarında sahip oldukları arazileri korumaya çalışan İngiliz vatandaşlarının sayısı artarken bölgedeki diğer yeni kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olan diğer ülkelerdeki durum da soruşturulmaya başlamıştı. İlk rapor Sofya'dan geldi.

Sofya'daki Britanya Yüksek Komiseri Sir Herbert Dering, savaş sonrasında mağlup olan devletler arasında olmasına rağmen Bulgaristan'ın bu yenilgiden neredeyse hiç zarar görmemesini sağlamış ve Leva'nın değerinin de düşük olması nedeniyle süratle İngiliz şirketlerinin ülke pazarına girmesini teşvik etmişti.³⁷ Bölgedeki diğer üst düzey İngiliz temsilci, örneğin İstanbul'daki yüksek komiser General Harrington, askeri gelişmeler, Bolşevik İhtilali'nin sonuçları, Rusya ve Anadolu kaynaklı göç hareketi, lojistik ve salgın hastalıklar ile mücadele ederken, Dering tüm mesaisini, İngiltere'nin bölgedeki ekonomik çıkarlarını savunmaya ve Almanya'nın bıraktığı boşluğu doldurmaya ayırıyordu. Onun raporu, İngiltere'nin bölgedeki toprak mülkiyeti karşısında alacağı tavır açısından önemliydi.

Bulgar makamları, Dering'e, Avrupa'da bulunan eski Osmanlı topraklarının Bulgaristan'da bulunan kısmı kayıtsız şartsız Bulgar Devleti'ne ait sayılmıştı. Bu toprakların idaresi, Finans ve Tarım Bakanlıkları bünyesinde kurulan özel birimler tarafından sağlanıyordu. Dering, artık Osmanlı Devleti'ne ait toprakların sultanın mülkü (mîri) olmasının Bulgaristan açısından bir değer taşımadığını fark etmişti. Yunanistan'ın eski Osmanlı topraklarının meşru mirasçısı olduğunu resmileştirmek için toprakların bir kısmını kamulaştırması gibi bir gelişme Bulgaristan'da beklenemezdi. Zira, tüm bu eski Osmanlı toprakları, Bulgar Devleti'nin malı olarak değerlendiriliyordu.

36 FO, 286/741, Politis'ten Granville'e, 27 Ağustos 1920.

37 Miklos Lojko, "The Age of Illusion? The Department of Overseas Trade Between the Two World Wars: Three Case Studies," *In The Foreign Office, Commerce and British Foreign Policy in the Twentieth Century*, (eds.) John Fisher, Effie G. H. Pedaliu, Richard Smith (London: Palgrave Macmillan, 2016), s. 124. Lojko, çalışmasında Herbert Dering'in Sofya'dan sonraki görev yeri olan, burada bulunduğu süre içerisinde Romen petrolerinin İngiliz şirketleri tarafından işletilmesi için çaba göstereceği Bükreş'ten de bahsediyor.

Dering, Yunanistan'ın neden Bulgaristan gibi kolaya kaçıp tüm bu toprakların mülkiyetinin artık Yunan Devleti'ne ait olduğunu ilan etmediğini anlama çalışıyordu. Ona göre Yunanlılar, yüzyıllardır tasarruf edilen çiftliklerin hem Osmanlı hem de Roma Hukuku'na göre teorik olarak devlete, ancak pratikte kiracıya ait mülkiyetini tanımış ve böylece kamulaştırma için bir yasal dayanak oluşturmaya çalışmışlardı. Devletin artık neredeyse mülk (emphyteutic) haline gelmiş bu toprakları dilediği gibi kullanabilmesi mümkün değildi. Topraklar miras kalabiliyor ve satılabiliyordu.

Ne var ki, Bulgaristan'daki durum farklıydı. Burada, devlet arazileri on seneyi geçmeyecek biçimde kiraya veriliyordu. Sözleşme süresi, en fazla kırk seneye kadar uzatılıyordu. Kiracının toprağın tapusu üzerinde devretme ya da miras bırakma gibi bir hakkı yoktu. Bu nedenle, Yunanistan gibi mülkün bir parçasını kamulaştırma gibi bir adım atmasına yer yoktu. Ancak, Bulgaristan'ın tümü devlet mülkiyetinde bulunan ya da Osmanlı Devleti'nden kalan arazilerden oluşmuyordu. Bulgaristan'da da özel mülkiyete tabi oldukça geniş çiftlikler bulunmaktaydı. Bulgaristan'da iktidarda bulunan sosyalist eğilimli Köylü Partisi, 1919'dan itibaren, topraksız köylülere dağıtılmak üzere belli bir büyüklükten fazla toprağı olan çiftlik sahiplerinin topraklarının yasanın öngördüğünden çok olan kısmının kamulaştırılmasına karar vermişti.³⁸ Ancak, bu çiftliklerin kamu arazileri ile bir ilgisi yoktu. Devlet arazisindeki kiracıları ilgilendiren bir gelişme değildi.³⁹ Sırada, Dışişleri Bakanı Curzon'un 20 Ağustos'ta rapor istediği Belgrad Büyükelçisi Alban Young vardı. 1913'ten itibaren Makedonya'nın büyük kısmı Sırbistan egemenliğine girmişti ve Osmanlı'dan kalan çiftliklerin mülkiyeti sorununun merkezindeydi.

Büyükelçi Young, Politis'in ileri sürdüğü üzere Sırbistan'da herhangi bir kamulaştırma olmadığını, ileri sürüyordu. Belgrad'daki Yunan maslahatgüzara bu bilgiyi Politis'e kimin verdiğini sormuştu ve Sırbistan'da kamulaştırmanın söz konusu olmadığını iletilmiş bilgisi dışında bu konuda Atina'ya başka bir bilgi gönderilmediği yanıtını almıştı. Alban Young, Yunan Dışişleri Bakanı'nın gerçekleri çarpıttığından emindi.⁴⁰ Ancak, Young'un farkında olmadığı, Londra'ya bildirmekten kaçındığı ya da bildirmeye gerek duyulmayacak kadar aşikâr olan gelişmeye göre, Sırbistan Hükümeti, ülkede Osmanlı vatandaşlarına ait malları müsadere etmişti. Britanya'nın İstanbul'daki yüksek komiseri John de Robeck, Osmanlı vatandaşlarının şikayetlerine muhatap oluyordu. Hatta, 2. Abdülhamid ve 2. Meşrutiyet döneminin her ikisinde de veziriazamlık görevinde bulunan meşhur Kâmil Paşa'nın oğlu Şevket Bey, kendisine ve halen İstanbul Valisi olan kardeşi Abdullah Bey'e babalarından miras kalan Makedonya'daki çiftliklere Sırbistan Hükümeti tarafından el konulduğunu söyleyerek yardım istiyordu. Bu toprakların büyük kısmını Sırbistan, bir kısmını da Yunanistan müsadere etmişti. Robeck, her iki ülkenin İstanbul'daki temsilcilerine konuyu iletmış, onlara aileyi rahatlatmak için

38 John D. Bell, *Peasants in Power: Alexander Stamboliski and the Bulgarian Agrarian National Union 1899-1923* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1977), s. 164-181.

39 FO, 286/741, Sir Herbert Dering'ten Lord Curzon'a, 2 Eylül 1920.

40 FO, 286/741, Alban Young'dan Lord Curzon'a, 4 Eylül 1920.

yapılabilecek herhangi bir yardımın mümkün olup olmadığını sormuştu.⁴¹ Ne de olsa Şevket ve Abdullah Beyler de Fatma Melek Hanım ve ablası gibi sadrazam torunlarıydı. Osmanlı Devleti'nin kaderi ile ilgili son karar henüz verilmemişken, burada kendine sadık, aristokrat bir kesimin varlığından emin olmak İngiltere'nin gelecekte işine yarayabilirdi.

Olympia Abbott ile yine Kraliçe Olga Caddesi 180 numarada ikamet eden komşuları, yine Levanten olan Bizzo ailesi de tıpatıp benzer bir dava için İngiliz makamlarının kapısını çalmıştı. Selanik'teki konsolos W. A. Smart'a, 21 Ocak 1920'de yani Bayan Olympia'dan da önce, gönderdikleri mektupta Selanik Körfezi'nin karşı yakasında bulunan Katerini'ye bağlı Kitros ve Ayannides çiftliklerinin sahipleri olarak Yunan Hükümeti'nin çıkardığı yasalardan olumsuz etkileneceklerini bildiriyorlardı. Bizzo ailesine göre, çiftliklerinin bulunduğu Makedonya Eyaleti, 1912'de işgal edilmişti. Yunanistan, kendisinden önceki idarenin yükümlülük ve yasalarına saygı göstermek zorundaydı. Bizzo ailesi bu yasalara göre mülk sahibi olmuştu. Ailenin iddiasına göre Türk Arazi Kanunu bütün çiftlikleri özel mülk olarak tanımıştı. Buna göre, çiftlik sahibi, mülkünü çıkarlarına uygun biçimde ve canı istediği şekilde tasarruf edebilir, satabilir ya da kiralayabilirdi. Uzak akrabaların dahi küçük bir vergi karşılığı mirastan faydalanma hakkı bulunuyordu. Türk Hükümeti sadece mirasçı yoksa devreye giriyor, çiftliği hazineye devrediyordu.

Ayrıca yeni toprak yasası, toprakların dokunulmaz olduğunu kabul eden Yunan Anayasası'na aykırıydı, dolayısıyla eskiden Osmanlı eyaleti olan Teselya'daki çiftlikler için uygulanamazdı. Anayasanın ilgili maddesine göre kamulaştırma ancak acil kamu çıkarı söz konusu olduğunda olağan bir mahkeme tarafından kararlaştırılacak bir bedel üzerinden, peşin ödenmeliydi. Ancak toprak yasası, anayasanın bu hükmüne aykırı olarak müsadere bedelinin Yunan memurlardan oluşan bir komisyon tarafından savaş öncesi değerine göre ödeneceğini ilan ediyordu. Bizzo ailesine göre, Yunan Hükümetinin bu tutumu, Makedonya'daki mülkiyet haklarına saygı göstereceğini kabul ettiği Atina Antlaşması'na aykırıydı. Dahası bu yeni yasa ayrıca, Kırım Savaşı sonrasında, Ruslara karşı İngiliz Hükümeti'nin verdiği desteğe bir teşekkür olarak Britanya vatandaşlarının Osmanlı topraklarında çiftlik sahibi olma hakkını veren sözleşme maddesine de aykırıydı.⁴² Britanya, büyük fedakarlıklar karşılığı kendi vatandaşlarına verilen bu haktan vazgeçmemeliydi.

W. A. Smart, Bizzo ailesine, meselenin İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bildirildiğini ilettikten bir süre sonra Selanik'teki görevinden ayrıldı. Yunanistan maliye görevlisi aileye, 13 Haziran 1920 tarihine kadar Kitros ve Ayannides çiftliklerinin net gelirine dair detaylı bir rapor sunmaları gerektiğini bildirdi. Aile, 20 Haziran'da Selanik Konsolosluğu'na gönderdikleri mektupta, Yunan memurlarının her an kapıyı çalabileceğini belirterek, nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini sordular.⁴³ Memurlar geldiğinde, yeni yasaya göre çiftliklerin beşte biri için belirlenen bedeli ödeyecekler ve kamulaştırmayı gerçekleştireceklerdi.

41 FO, 286/741, John M. De Robeck'ten İstanbul'daki Sırbistan Delegasyonu'na, 27 Eylül 1920.

42 FO, 286/741, Anna Bizzo varislerinden W. A. Smart'a, 21 Ocak 1920.

43 FO, 286/741, Anna Bizzo varislerinden George E. A. C. Monck-Mason'a, 20 Haziran 1920.

KENT MERKEZİNDE EMLAK RANTI

Osmanlı idaresi sonrasında Makedonya’da ve özellikle Selanik ve çevresinde yaşanan mülkiyet sorunları sadece yeni toprak yasası ve Yunan Hükümeti ile eski çiftlik sahipleri arasında görülen dava ve soruşturmalardan ibaret değildi. Kentsel dönüşüm, savaş ve savaş sonrası bölgenin karşılaştığı göç nedeniyle hızla artan arsa ve emlak fiyatlarının da katkısıyla oldukça hızlanmış, buna bağlı olarak da tapu sorunları hızla artmıştı. Balkan Savaşları ile Müslüman Osmanlı vatandaşları bölgeyi terk etmişti. Birinci Dünya Savaşı sırasında ittifak halinde olan Bulgaristan ve Osmanlı Devleti, Trakya’daki Rum nüfusun bir kısmını Yunanistan’a göç etmeye zorlamıştı. Müslüman Türk nüfus yerini Rum Ortodoks nüfusa bırakmıştı.⁴⁴ Şehirde kalan diğer azınlıklar da giderek artan Yunan milliyetçiliği ve özel olarak Yahudi karşıtlığı nedeniyle zor günler yaşayacaktı.⁴⁵

Aslında savaş sonrasında göç sorunu sadece Selanik’te yaşanmıyordu. Bolşeviklerden kaçan Ruslar ve Anadolu’da yeni organize olmaya başlayan Türk birliklerinden kaçan Rumlar, işgal altında bulunan İstanbul’u 93 Harbi ve Balkan Savaşlarında tanık olduğundan daha büyük bir göç sorunu ile karşı karşıya bırakmıştı. Şehirde bulunan işgal kuvvetleri mesailerinin çoğunu, göçmenlerin ulaşımı, işesi, barınması, beraberinde getirdikleri bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi sorunlarla başa çıkmak için harcıyordu. Ancak bu göç dalgasının Selanik’te yaşanan ile arasında bir fark vardı. Buradaki göçmenler kısa süre içerisinde kentten ayrılacaklardı. Selanik ise büyük olasılıkla kalıcı bir göçmen nüfus ile baş başaydı.

Yunanistan’a gelen göçmenlerin en önemli toplanma noktası Selanik’ti ve göçmenler buradan Makedonya’daki çiftliklere dağılıyordu. Ancak gelenlerin önemli bir kısmı, kentte yaşamaya başladı. 1928’e gelindiğinde kent nüfusunun üçte birini göçmenler oluşturuyordu.⁴⁶ Selanik tarihi kentinin çevresinde emlak değerleri hızla arttı. Buralarda Osmanlı döneminde mülk edinmiş arsa sahipleri için, öncelikle mülk sahibi olduklarını ispat etmek ve mülklerini korumak, sonra da buradan mümkün olduğunca çok kar etmek için yeni bir mücadele başladı. Komşuları hızla zenginleşirken onlar da bu rant yarışına dahil oldular. Selanik doğup büyüdükları kent olmaktan çok uzaktı. Önce Balkan Savaşları’nda nüfusun hatırı sayılır bir kısmını oluşturan Müslümanlar kentten ayrılmış, 1917’de ise kentin üçte ikisini yok eden büyük bir yangın felaketine tanık olmuşlardı. Şimdi ise Anadolu’dan, Karadeniz’den, Trakya’dan gelen göçmenler kentin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmişti. Selanik artık bir Yunan şehriydi. 1917 yangını, Yunan yetkililere şehrin geleneksel karakterini değiştirmek ve kenti genç Yunan Devleti ve toplumunun karakterini yansıtacak modern planları yürürlüğe sokmak

44 Mazower, *Salonica*, 333-338.

45 Rena Molho, “Popular Antisemitism and State Policy in Salonika during the City’s Annexation to Greece,” *Jewish Social Studies*, Vol. 50, No. 3/4, Summer, 1988 – Autumn, 1993, s. 262.

46 Mazower, *Salonica*, 339.

için bir fırsat vermişti.⁴⁷ Bütün bu gelişmelerden karlı çıkmanın en önemli yolu ise mülk sahibi olduğunu belgelendirmek ve hızla yoğunlaşan emlak savaşlarında yer almaktı.

Malta asıllı İngiliz vatandaşı olan Joseph Cauchi yaklaşan fırsatı önceden görmüş ve kent merkezinin biraz dışında bulunan Aya Paraskevi Caddesinde, 1912’de kent henüz Osmanlı idaresinde iken 51,111 pound peşin para ödeyerek arsa sahibi olmuştu.⁴⁸ Cauchi kentin bu yönde gelişeceğini öngörmüş, büyük bir caddede bulunan ve çeşitli yapılara komşuluk eden arsaya birçok bina inşa etmeye niyetlenmişti. Hatta, arsayı inşaata uygun hale getirmek, zemini eşitlemek için oldukça yüklü miktarda masraf etmişti. Ancak Ağustos 1917’deki büyük yangından birkaç gün sonra mal sahibinin iznini alma gereği duymayan Yunan yetkililer tüm arsaya el koymuş ve burada yangından zarar görenler için yaklaşık seksen tane ev inşa etmişti. Joseph Cauchi derhal vali ile görüştü ve arsasına el konulmasının hukuka aykırı olduğunu belirtti. Vali onu teskin ederek, arsanın hakkı olan bedel belirlendiğinde istimlak bedelinin ödeneceğine dair garanti verdi. Ancak aylar geçip hiçbir gelişme olmayınca Cauchi, Aralık 1917’de Selanik Adliyesi’ne gidip arsanın kendi kendisine geri verilmesi talebiyle dava açtı. Dava açtıktan hemen sonra vefat etti.

Aynı zamanda genç bir avukat olan, Joseph Cauchi’nin büyük oğlu Felix babasının vefatından hemen sonra annesi ve üç kardeşinin miras hakkını korumak için dönemin Selanik elçisine başvurdu. Elçi 18 Nisan 1918’de yazdığı dilekçeyle Yunan makamlarından izahat istedi. Gelen yanıtta, yangının neden olduğu olağanüstü durumlar nedeniyle arsanın Yunan makamları tarafından kullanılmak durumunda kalındığı, bedelinin tamamen ödeneceği belirtiliyordu. Zaten, söz konusu arsanın oldukça küçük olduğu ve Cauchi ailesiyle anlaşmak için sadece bir takım formalitenin tamamlanması beklenmekteydi.⁴⁹ Elçi Avalon Shipley, Aya Paraskevi’deki arsa ile ilgili bu yanıtı memnuniyetle derhal Felix Cauchi’ye ulaştırdı.⁵⁰ Ancak, Yunan makamlarının İngiliz Elçiliği aracılığıyla Levanten Cauchi ailesine gönderdiği mesajlar sürecin aslına yansıtıyordu. Aynı anda yürüyen dava süreci, aile için o kadar kolay geçmeyecekti.

Asliye Hukuk Mahkemesi, 1918 yılında verdiği 307 numaralı kararında Yunanistan Devleti’ni haksız buldu ve Cauchi’nin söz konusu taşınmazın sahibi olduğunu, arsanın Yunan makamları tarafından işgal edilmesine dair kanıt getirmesi şartıyla kabul etti. Bu kanıt getirme şartı, süreci uzatmak isteyen karşı tarafın yani Yunan Devleti’nin avukatının mahkeme sürecini uzatma niyetiyle ısrar etmesi sonucu karara şart olarak konulmuştu.

Cauchi bu kadar bu kadar bariz bir el koymanın neden mesele olduğunu anlamamıştı. Yunan

47 Alexandra Yerolympou, “A New City for a New State: City Planning and the Formation of National Identity in the Balkans (1820s-1920s),” *Planning Perspectives* 8, Sayı: 3 (1993), s. 242; Nora Lafi, “The Municipality of Salonica between Old Regime, the Ottoman Reforms and the Transition from Empire to Nation State,” Dimitris Keridis, John Brady Kiesling (ed.), *Thessaloniki: A City in Transition (1912-2012)*, s. 93.

48 Değerin bugün daha kolay anlaşılması için örneğin kentin Osmanlı idaresinde bulunduğu son senenin verilerini dikkate alırsak, İngiliz Sterlini değer endeksine göre söz konusu miktar 2020 yılı itibariyle 6 milyon pound civarındadır. Bkz. <https://www.in2013dollars.com/uk/inflation/1912?amount=50000> (Son görülme tarihi: 27 Ekim 2020).

49 FO 286/713, Selanik Valiliği Genel Sekreteri A. A. Pallis’ten Selanik Elçisi A. Shipley’e, 22 Nisan 1918.

50 FO 286/713, A. Shipley’dan Felix Cauchi’ye, 24 Nisan 1918.

makamlarının bu sırada Joseph Cauchi'nin kapsamlı inşaat projesini hayata geçirmek üzere satın aldığı arsayı verimsiz ve ekilmemiş tarla olarak gösterip burayı istimlak etmek için Kral Alexander'ın fermanını beklediklerini bu sırada öğrenecekti. Ferman imzalanırsa dava süreci biter ve arsa devlet tarafından istimlak edilir, iş işten geçmiş olurdu.⁵¹

Mahkeme sürecinin Yunan makamları tarafından kasıtlı olarak uzatıldığını fark ettiğinde durumu izah etmek ve yardım talep etmek için ülkede Cihan Harbi sonrası oldukça etkili bir durumda bulunan İngiliz temsilcilere başvurmaktan başka çare görünmüyordu. Felix, Selanik'teki temsilci ile süregelen dilekçe trafiğine son verip doğrudan Atina'da bulunan kardeşi Henry aracılığıyla Büyükelçi Granville'e başvurdu. 16 Mayıs 1919'da, karşı kıyıda Yunan ordularının İzmir limanına çıkışından bir gün sonra, sunulan başvuru dosyasında tapu kayıtlarının tercümesi, mülke el konulması sonrası Yunan makamlarına verilen itiraz dilekçelerinin kopyası ve Asliye Hukuk Mahkemesi'nin verdiği 307 numaralı kararın kopyası bulunuyordu.⁵² Granville, incelenmesi ve izahat verilmesi için dosyayı tekrar Selanik'e gönderdi.

Ateşkes imzalandığı günden beri yöneticileri sürekli değişen İngiltere'nin Selanik temsilciliğinde, vefat eden Avalon Shipley'in vekaleten yerini alan W. L. C. Knight dosyayı inceleyerek Atina'ya derhal şimdye kadar yaşanan gelişmelerin iç yüzüne dair detaylı bir açıklama kaleme aldı. Knight'a göre, ailenin söz konusu arsanın sahibi olduğuna dair en ufak bir şüphe yoktu. Ancak, ailenin dilekçesinde Yunan makamlarının yaptığı işlemin "kanunsuz el koyma" olarak adlandırılması yanlıştı. Yangın gerekçesiyle alınan karar makul görülebilirdi. Yabancılar da Yunan vatandaşları ile arsanın tabi ki bedeli karşılığı olağanüstü durumlarda devletin tasarrufuna geçme durumunda eşit yasal statüye tabi idi. Knight'a göre bu eşit statü, arsanın satın alındığı Osmanlı döneminde, Osmanlı kanunlarında da aynı şekilde tanımlanmıştı. Ne var ki, bedelin karşılanması meselesinde yerel yetkililerin davranışları, mirasçıların sözcüsü durumundaki Felix Cauchi'yi Yunan Hükümeti aleyhinde dava açmak zorunda bırakmıştı. Dava süreci, devlet memurlarının tavırları nedeniyle uzarken, Cauchi ailesine istimlak karşılığında dönüm başına 25 Drahmi ya da toplam 800 Drahmi bedel ödeneceği iletilmişti. Knight'a göre bu miktar kesinlikle gülünçtü. Evet arsa şehrin en gözde ve pahalı muhitinde değildi. Ancak kentin hemen dışında, üzerinde binalar inşa etmek için satın alınmıştı. Bütün bu bölge ismini birkaç kilometre ötede bulunan Kara Hüseyin çiftliğinden alıyordu. Hükümetin arsaya biçtiği değer Kara Hüseyin bölgesinin tümü için aynıydı. Ne var ki, Cauchi ailesinin sahip olduğu arsa kentin banliyösünde, kent duvarlarının hemen dışında, çiftlik ile alakası olmayan bir yerdeydi. Knight, arsanın hükümet tarafından çiftlik arazisi olarak değerlendirilmesinin gerekçesini seziyordu. Çiftlik arazisi olduğu takdirde, toprak reformu gereği hükümetin arsayı kamu yararına bölme hakkı bulunuyordu. Ancak elçiye göre, toprak reformu her ne kadar hayırlı bir gelişme olsa da, değerli bir inşaat alanını, kendisinden oldukça uzak ve alakasız bir çiftlik ile sadece aynı ismi taşıdığı gerekçesiyle eşit görmek haksızlıktı. Felix Cauchi'nin

51 FO 286/713, Joseph Cauchi varislerinden Granville'e, 12 Mayıs 1919.

52 FO 286/713, Henry Cauchi'den Granville'e, 16 Mayıs 1919.

hukuki danışmanına göre bu sorunları çözmesi beklenen bir fermanın, kısa bir sürede saraydan çıkması beklenmekteydi. Yunan hükümeti ile adil bir anlaşmaya varılmasa dahi, bu ferman Cauchi ailesinin mülkiyet hakkını korumasını sağlayacaktı. Sonuç olarak, Yunan makamlarının süreci olabildiğince uzatmak istedikleri açıktı. Pallis'in yukarıda belirtilen mektubunda gecikme nedeni olarak gösterilen bürokratik formaliteler, Yunan yetkililer lehine uzatılmış, söz konusu arsaya devlet tarafından el konulmuş, inşaat bitmişti.⁵³

Wright'ın meseleyi Yunan makamlarına iletmesi sonucunda Yunan Valisi bizzat 7 Haziran tarihinde Wright'a yazdığı mektubunda söz konusu mülkün gerçek değerini belirlemek için bir bilirkişi oluşturulduğunu iletir ve belirlenecek değer in Cauchi ailesinin çıkarlarına yüzde yüz uygun olacağına garantisini verir. Ancak mektuptan birkaç gün sonra Felix Cauchi, ne yerel makamlara ne de bilirkişiden çıkacak rapora güvenmediğini, söz konusu komisyonda bulunan üyelerin daha önce mahkemede arsanın Kara Hüseyin çiftliğine bağlı olduğunu iddia eden kişiler olduğunu ve değeri dekar başına 30 Drahmi olarak belirlediklerini haber veriyordu. Felix Cauchi, Wright'dan, Atina'daki elçiliğe rica edip daha yüksek makamlara ulaşılmasının sağlanmasını, arsanın tarla olmadığını ve dahası Kara Hüseyin çiftliği ile ilgisi olmadığını kabul edilmesini ve arşın başına 5 Drahmi verilmesini istiyordu. Aradaki fark oldukça büyüktü.⁵⁴ Wright, Felix Cauchi'nin memnuniyetsizliğini Atina Büyükelçiliği'ne iletirken valinin kendisine garanti verdiğini, bilirkişi komisyonunun raporu belli olana kadar herhangi bir işlem yapılmamasını tavsiye ediyordu.⁵⁵

İngiltere'nin Selanik Konsolosluğu'na yaz ortasında asaleten W. A. Smart atandı. Göreve geldiğinde masasında bulduğu, eski Osmanlı tapu sahibi İngiltere vatandaşlarının Yunan makamları ile yaşadıkları sorunlara ait şikâyet dosyaları arasında Cauchi ailesinin de bulunuyordu. Smart her dosya için yerel makamlardan izahat istedi. Bunların arasında Cauchi ailesine miras kalan, ancak Yunan Hükümeti tarafından el konulan, ailenin değerli olduğunu iddia ettiği arsa da vardı. Selanik Valisi, W. A. Smart'a yazdığı yanıtla Cauchi davası soruşturmasının Maliye Bakanlığı Adalet Komisyonu'na havale edildiğini, konuyla ilgili kararın bu komisyon tarafından tatmin edici bir biçimde alınacağını, süreci yakından takip edeceğine dair kendisine güvenilmesini beklediğini ilettili.⁵⁶

W. A. Smart, konsolosluk görevini vekaleten yürüten Knight'dan görevi devraldığı anda masasının üstünde çok sayıda dosya birikmişti. Henüz yeni atandığı görevde mesaisinin önemli bir bölümünü İngiliz vatandaşlarının mülkiyet sorunları ile ilgili Yunan makamları ile süregiden yazışmalara ayıracaktı. Sıra göreve atanmadan evvel, 25 Haziran'da Atina Büyükelçiliği'nden gelen mektubu yanıtlamaya geldiğinde Cauchi davası ile ilgili çalışması başlamış oldu. Selanik Valisi'nin, soruşturmanın havale edildiğini belirten yazısına yanıt verirken, İngiliz vatandaşlarının söz konusu şikâyetlerini çözmesini beklediği Yunan yetkililerin

53 FO 286/713, W. L. C. Knight'dan Granville'e, 20 Mayıs 1919.

54 FO 286/713, Felix Cauchi'den Knight'a, 11 Haziran 1919.

55 FO 286/713, W. L. C. Knight'dan Atina Büyükelçilik Maslahatgüzarı C. Russell'a, 17 Haziran 1919.

56 FO 286/713, Selanik Valisi Adossides'ten W. A. Smart'a, 5 Ağustos 1919.

vakit kazanmak için beklenmedik yollara başvurduğuna emindi. Yazdığı yanıtta, daha önce verilen cevaplarda herhangi bir komisyondan bahsedilmediğini; bu durumda bu davanın yerel makamların takdirinden merkezi hükümetin kontrolüne geçtiğinin anlaşıldığını ve bu merkezi komisyonun da şimdiye dek bir işlem yapmadığını anlaşıldığını ilereyerek durumun bir oyalama taktiği olduğunu fark ettiğini ima ediyordu. Eğer durum böyleyse, bundan Atina Büyükelçiliği'ni haberdar edeceğini bildiriyordu. Mektubun sonunda ise daha sert bir dille, bugüne kadar verilen garantilerin karşılığında çıkarlarını koruyacağına inandığı yerel makamlar tarafından yüz üstü bırakılan bir Britanya vatandaşının haklı ve basit bir isteğine böyle bir oyalama taktiğiyle karşılık verilmesi karşısında şaşkın olduğunu belirtirken, bu türden şikayetlerin Cauchi davasından ibaret olmadığını da ekliyordu.⁵⁷ Smart, 13 Ağustos'ta yazışmanın kopyasını Atina'ya iletirken, Selanik Valisi'nin Cauchi ailesinin şikayetini çözme konusunda isteksiz ya da beceriksiz olduğunu belirtiyor, Atina'ya, durumdan oldukça mağdur olan ailenin oldukça makul isteklerinin karşılanması için merkezi hükümete baskı yapılmasını öneriyordu.⁵⁸

Bunun üzerine Atina Büyükelçiliği Yunan Dışişleri'ne konuyla ilgili bir mektup gönderdi. Mektupta bir İngiliz vatandaşı olan Felix Cauchi'ye ait Selanik şehir duvarlarının hemen dışında Aya Paraskevi Caddesi'nde bulunan arsasına yerel makamlar tarafından büyük Selanik yangını ardından kent merkezinden taşınan mağdurların kalıcı olarak yerleşmesi için binalar inşa edildiği hatırlatılıyordu. Sonraki süreçte Cauchi ailesi ve İngiltere'nin Selanik Konsolosluğu'nca yapılan birçok girişime rağmen söz konusu istimlak işlemine dair Selanik Valiliği Genel Sekreteri A. A. Pallis'in Selanik Elçisi A. Shipley'e 22 Nisan 1918'de gönderdiği mektupta verdiği söze paralel olarak aileye bir ödeme yapılmadığı belirtiliyordu. 5 Ağustos'ta Selanik Valisi Adossides'ten W. A. Smart'a gönderilen mektuptan anlaşıldığı üzere mesele şimdi de Maliye Bakanlığı Adalet Komisyonu'na havale edilmişti. Bu meselenin daha fazla sürüncemede bırakılmaması için Dışişleri Bakanlığı'ndan ilgili komisyona baskı yapılması isteniyordu.⁵⁹

İngiliz makamlarının şiddetli baskısı üzerine yeni atanan Selanik Valisi Gardikas, dava ile ilgili son durumu anlatan bir mektup kaleme aldı. Buna göre kamuda görev yapan iki mühendis, arsa hakkında bir rapor düzenlemek üzere görevlendirilmişti. Bu mühendisler davayı bütün boyutlarıyla ele almış, dahası mahkemede tanıklığına başvurulacak olanların ifadelerini kayda geçirmişti. Ancak çok kapsamlı bir rapor hazırlamalarına rağmen, arazinin değeri ile ilgili bir yorum yapmayı reddetmişlerdi. Daha sonra kanuna uygun olarak tüm taraflar Asliye Hukuk Mahkemesi'nce davaya atanan hâkim huzurunda ifade vermişti. Mahkeme en sonunda davanın incelenmesi için Maliye Bakanlığı Adalet Komisyonu'na başvurmuştu. Gardikas mektubun sonunda süreçle ilgili doğruları anlattığını iddia ediyor, davayı sürüncemede bırakmaya çalışmadığına, aksine mirasçılardan davasının hukuka uygun biçimde görülmesi için çabaladığına dair söz veriyordu.⁶⁰ Smart, valinin mektubunu Atina'daki Büyükelçi Granville'e iletirken,

57 FO 286/713, W. A. Smart'dan Adossides'e, 9 Ağustos 1919.

58 FO 286/713, W. A. Smart'dan Atina Maslahatgüzarına, 13 Ağustos 1919.

59 FO 286/713, Atina Büyükelçiliği'nden Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na, 23 Ağustos 1919.

60 FO 286/713, Gardikas'tan W. A. Smart'a, 15 Eylül 1919.

mektuptaki bir ayrıntıya dikkat çekti. Mühendislerin arazinin değerine dair, ki meselenin özü zaten buydu, bir yorum yapmaması kuşku uyandırıcıydı. Smart bu durumu yerel makamların oyalama ve yıldırma yoluyla zaman içerisinde araziye oldukça değersiz gösterecek şekilde bir sonuç elde etmeye çalışması olarak değerlendiriyor, Granville'den meseleyi Maliye Bakanlığı'na sormasını rica ediyordu.⁶¹

Bu sırada, arazinin değerini belirlemek için belki de en önemli belgeler nihayet Felix Cauchi tarafından bulununca dava ilk defa ailenin lehine dönmüş oldu. Aya Paraskevi'deki arazinin babası tarafından satın alındığı 1912'den başlayarak, araziye devlet tarafından el konulduğu 1918'e kadar devlete ödenen tüm emlak vergisi makbuzlarını Atina'da dava ile ilgilenen kardeşi Henry'e gönderirken ona bu belgelere gözü gibi bakmasını tembihledi. Arazinin kimden satın alındığı sorulursa, buranın arazi-i mîrî olduğunu, ekilebilir arazi olmadığını ve bir zamanlar Türk Devletine aitken daha sonra özel şahıslara satıldığını iletmesini istedi.⁶²

22 Ekim'de W. A. Smart, Atina'ya hareket edecekti. Gitmeden önce, onu davanın tüm ayrıntıları hakkında bilgilendirmek isteyen Felix uzun bir mektup yazacaktı. Tek dileği, büyükelçiliği davanın bir an önce çözüme kavuşturulması için Yunan makamları karşısında daha ısrarlı olmaya ikna etmesiydi. Mektuba göre, arazi yaklaşık olarak 34.000 metrekareydi. Ancak bunun yaklaşık 7.000 metrekarelik kısmına, yani beşte birine, arazinin tarım arazisi, agrotikon olarak değerlendirilmesi nedeniyle Yunan Hükümeti tarafından el konulmuştu. Arazinin tarım arazisi olarak değerlendirilmesi yanlıştı. Felix'e göre bunun kanıtı arazinin tapu kayıtlarında her inşaat alanı gibi ayak kare, pous olarak değerlendirilmekteydi. Tarım arazisi olsa idi tapu kaydında dönüm, stremma olarak kaydedilmesi gerekirdi.

Felix Cauchi mektubun devamında bölgedeki diğer arsaların değeri ile ilgili, 30 Haziran 1919'da W. L. C. Knight'a ve daha sonra Selanik Konsolosluğuna gönderdiği mektuplarda ileri sürdüğü gibi, bilgi veriyordu. Buna göre şehre kendi arazilerinden de uzak bir arsa ayak karesi 5 Drahmi'ye satılmıştı. Bölgede Soğukpınar adıyla bilinen yer ise, şarap üreten bir şirket tarafından 1 Ağustos 1918'de ayak karesi 11 Drahmi'ye satılmıştı. Cauchi arsasından bir kilometre daha şehre uzak olan bir arsa, savaştan önce, 1914 senesinde Sefarad banker Jacob Modiano tarafından ayak karesi 3 Drahmi'ye satılmıştı. Cauchi arsası şehre hem bunlardan daha yakın hem de büyük bir caddenin üzerinde bulunuyordu. Dolayısıyla daha değerli olmalıydı. Oysa ki, devlet avukatının aileye gizlice önerdiği fiyat olan ayak kareye 3 (metrekareye 4.5) Drahmi teklifi bile sonradan 2 Drahmi'ye düşürülmüştü. Felix Cauchi, yerel makamlar yerine konsolos tarafından oluşturulacak bir komisyonun arsa bedelini belirlemede ısrarcıydı. Aile bu komisyon tarafından belirlenecek olan rakam piyasanın altında, ailenin hesaplarına göre en az ayak kareye 5 Drahmi, olsa dahi kabul edecekti.⁶³

W. A. Smart, Felix Cauchi'yi derdini anlatması için Atina Elçiliği'ne bizzat 7 Kasım 1919'da yazdığı bir notla gönderdi. Atina'ya giden Felix Cauchi, Iliou Palace Oteli'ne yerleşti. 20

61 FO 286/713, W. A. Smart'tan Granville'e, 22 Eylül 1919.

62 FO 286/713, Felix'ten Henry'e, 19 Ekim 1919.

63 FO 286/713, Felix Cauchi'den W. A. Smart'a, 20 Ekim 1919.

Kasım'a kadar burada kalacak, Yunan Devleti'nin teklifini bekleyecek, devlet arazi için makul bir fiyat teklif etmezse geri dönecekti. 12 Kasım sabahı Elçilik Sekreteri R. S. Hudson'u aradı. R. S. Hudson meseleyi bizzat Felix'ten dinledi, mektubunu ve kartvizitini aldı. Yunanistan Dışişleri ile görüşmeleri hızlandıracaktı.

14 Kasım 1919'da Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Cauchi davasının anlaşma ile çözülmesi için nihai emrin yerel makamlara iletildiğini bildiriyordu.⁶⁴ Hudson, bu mektubun üzerine "ısrarlı yüz yüze görüşmeler bu sonucu getirdi" diye not yazacaktı. 18 Kasım sabahı saat 11.30'da Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Dış Politikalar Direktörü Papas elçiliği arayarak Selanik'ten Cauchi dosyasını istediklerini, dosya gelene kadar elçiliğin sabırlı olmasını rica ediyordu. İngiliz vatandaşı olan Cauchi ailesinin üyeleri, kendilerine miras kalan, Selanik'in yeni popüler bölgelerinden birinde bulunan arazilerinin kamulaştırılmasıyla mağdur olmuştu. Ancak, en azından savaş sonrasında Yunanistan'da oldukça etkin bir durumda bulunan İngiltere temsilciliklerinin sayesinde kendilerine yapılan haksızlığa karşı koyabilmişlerdi.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'da Venizelos yönetimi ekonomisi büyük oranda tarıma ve tarım ticaretine dayanan ülkesindeki derin sınıfsal farklılıklara son vermek amacıyla 1917'de Toprak Reformu taslağını kabul etti. Bu taslağa göre Osmanlı'dan kalan çiftlik arazilerinin beşte biri kamulaştırılacak ve öncelikle burada yaşayan köylüye dağıtılacaktı. Ancak Birinci Dünya Savaşı, Yunanistan için 1918'de bitmedi. 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan ordusu Batı Anadolu'da, merkez olarak Ankara'yı seçen Türk milliyetçilerine karşı kapsamlı bir askeri harekate girişti. İşgal, Türklerin yönetimi altında bulunan Rum nüfusun güvenlik kaygısıyla kitleler halinde Yunanistan topraklarına göç etmesine neden oldu. 1919'da başlayan bu geniş kapsamlı nüfus hareketliliği nedeniyle Osmanlı'dan kalan çiftliklerin yoğunlukla bulunduğu Makedonya ve özellikle Selanik bölgesi Anadolu'dan ve Doğu Rumeli'den gelen Rumların akınına uğradı. Toprak reformu amacından sapmıştı. Çiftliklerin kamulaştırılan kısımları sınıf çatışmasını engellemek için değil, göçmenlerin iskani için kullanılacaktı. Yunanistan'da Birinci Dünya Savaşı sonrasında tek egemen güç sırasıyla Venizelos Hükümeti ve Kral Konstantin değildi. İngiltere savaş sonrasında Malta'dan İstanbul'a kadar büyük bir alanı kontrol ediyor, kuracağı yeni dünya düzenine hizmet edecek yönetimlerle iş birliği yapıyordu. Selanik ve İstanbul'un açık şehir haline getirilmesi tartışmaları yaygındı. İngiltere'nin amacı küresel ticaret hacmini arttırmaktı. Türkiye'de ya da Yunanistan'da bu hedefe aykırı herhangi bir uygulama kabul edilemezdi. Bu nedenle savaşı kaybeden ülkelerde artan milliyetçilik hareketleri ve Bolşevik İhtilali'nin bölgeye yayılması tehlikesi karşısında bu büyük bölgede mümkün oldukça yaygın bir ticari ve diplomatik temsilciler ağı ve istihbarat merkezleri kurdu. Birinci Dünya Savaşı bittiğinde, İngiltere'nin Yunanistan'da Atina ve Selanik başta olmak üzere Kefalonya, Sakız, Korfu, Midilli, Patras, Sisam, Santorini, Syra,

64 FO 286/713, Yunanistan Dışişleri Bakanlığında Britanya Atina Büyükelçiliğine, 14 Kasım 1919.

Volo, Yanya ve Zakintos'ta temsilcilikleri bulunuyordu. İngiltere'nin Yunanistan üzerindeki bu kapsamlı etkisi Yunanistan'ın resmen tasarrufu altında bulunan topraklarda toprak rejimini değiştirme niyeti ortaya çıkınca daha da belirgin hale geldi. Bölgede Osmanlı döneminde mülk sahibi olmuş Müslüman ya da Levanten asıllı birçok İngiliz vatandaşı vardı. Bunlar, Doğu Akdeniz'de 18. yüzyıldan beri süregelen İngiliz ticari varlığının temsilcileri, Balkanlardaki tarım reformunun öncüleri, 19. yüzyılda gittikçe zenginleşen Selanik gibi kentlerin sakinleriydi. Bölgedeki İngiliz temsilcilikleri bunların çıkarlarını korumak için ısrarlı biçimde Yunan yetkililer ile pazarlığa girişiyor, yerel makamların İngiltere ile çalışmakta isteksiz olduğundan şüphelendikleri durumlarda bu yetkilileri hükümete şikâyet etmekten çekinmiyorlardı. İngiltere'nin vatandaşlarını korumadaki ısrarı bölgede bulunan diğer ülke vatandaşlarını imrendiriyordu. Yunanistan Hükümeti'ne karşı bölgedeki İngiliz ekonomik varlığını savunma biçimi İngiliz diplomatların Lozan görüşmelerinde Türklere karşı imtiyaz haklarını korumadaki ısrarlı tavırlarının da öncüsüydü.

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: TÜBİTAK-2219

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: TÜBİTAK-2219

Kaynaklar/References

Arşiv Kaynakları

İngiltere Dışişleri Bakanlığı Arşivi (FO)

FO, 286/741.

FO, 286/670.

FO 286/713.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, MVL, 538/26.

TFR.1.SL. 160/15986.

TFR.1.ŞKT. 136/13525.

DH.MKT. 2745/67.

MV. 163/23.

Gazete

The Edinburgh Gazette

The London Gazette

Kitap ve Makaleler

- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi 1 - Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863-1922)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009.
- Amara, Noureddine. “Les Nationalités de Amina Hanım. Une Pétition d’Hérédite à la France (1896-1830),” *Revue des Mondes Musulmans et de la Méditerranée* 137 (2015): 49-72.
- Aroni-Tsichli, Kaiti. “The Agrarian Question: The Agrarian Movement and Issues of Land Ownership in Greece, 1821-1923,” *Martor* 19 (2014): 43-62.
- Bell, John D. *Peasants in Power: Alexander Stamboliski and the Bulgarian Agrarian National Union 1899-1923*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1977.
- Criss, Nur Bilge. *İşgal Altında İstanbul, 1918-1923*. İstanbul: İletişim, 1993.
- de Groot, Alexander H. “The Historical Development of the Capitulatory Regime in the Ottoman Middle East from the Fifteenth to the Nineteenth Centuries.” *Oriente Moderno, Nuova Serie* 22 (83), no. 3, *The Ottoman Capitulations: Text and Context* (2003): 575-604.
- Dimakis, Angelis. “The Agrarian Cooperatives and the Policy of the Greek Governments: From the Enactment of the Law of 1914 Until the Establishment of the Compulsory Cooperatives.” *Rural History 2013: International Conference of the European Rural History Organization*, 19-22 August 2013, University of Bern: 3.
- Glavinias, Ioannis. “The Perception of the Muslim Minority in Greece in Greek and Bulgarian policy and Strategy, 1912-1923.” *Études Balkaniques* 4 (2005): 157-172.
- Gounaris, Basil C. “Doing Business in Macedonia: Greek Problems in British Perspective (1912-1921).” *European Review of History: Revue Européenne d’Histoire* 5, No: 2 (1998): 169-180.
- İnalçık, Halil. “The Ottoman Decline and its Effects on the Reaya.” II ème Congrès International des Études du Sud-Est Européen, Athènes, 7-13 Mai 1970: 19.
- Karakaya, Ali. *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul: İnkılap, 2016.
- MacArthur-Seal, Daniel-Joseph. “Resurrecting Legal Extraterritoriality in Occupied Istanbul, 1918-1923.” *Middle Eastern Studies* 54, No: 5 (2018): 769-787.
- Mazower, Mark. *Salonica, City of Ghosts: Christians, Muslims and Jews 1430-1950*. New York: Random House, 2004.
- Molho, Rena. “Popular Antisemitism and State Policy in Salonika during the City’s Annexation to Greece.” *Jewish Social Studies* 50, No. ¾ (1993): 253-264.
- Lafi, Nora. “The Municipality of Salonica between Old Regime, the Ottoman Reforms and the Transition from Empire to Nation State.” *Thessaloniki: A City in Transition (1912-2012)*. (ed.) Dimitris Keridis, John Brady Kiesling. London: Routledge, 2020: 81-94.
- Lojko, Miklos. “The Age of Illusion? The Department of Overseas Trade Between the Two World Wars: Three Case Studies.” *The Foreign Office, Commerce and British Foreign Policy in the Twentieth Century*. (ed.) John Fisher, Effie G. H. Pedaliu, Richard Smith. London: Palgrave Macmillan, 2016: 115-140.

- Schabas, William: "Nikolaos Politis and the Earliest Negotiation to Establish an International Criminal Court." (ed.) Jacque v.dğr., *On the International Community: Legal, Political, Diplomatic Issues*, Liber Amicorum Stelios Perrakis, Athens: I. Sideris 2017: 167-177.
- Smith, Michael Llewellyn. *Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922*. London: Allen Lane 1973.
- Vlami, Despina. "Entrepreneurship and Relational Capital in a Levantine Context: Bartholomew Edward Abbott, the "Father of the Levant Company" Thessaloniki (Eighteenth-Nineteenth Centuries)." *The Historical Review / La Revue Historique VI, Institute for Neohellenic Research* (2009): 129-164.
- Alexandra Yerolympos. "A New City for a New State: City Planning and the Formation of National Identity in the Balkans (1820s-1920s)." *Planning Perspectives* 8, Sayı: 3 (1993): 233-257.
- Zarinebaf, Fariba. "Soldiers into Tax-Farmers and Reaya into Sharecroppers: The Ottoman Morea in the Early Ottoman Period." *Hesperia Supplements* 34, A Historical and Economic Geography of Ottoman Greece (2005): 9-48.